

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

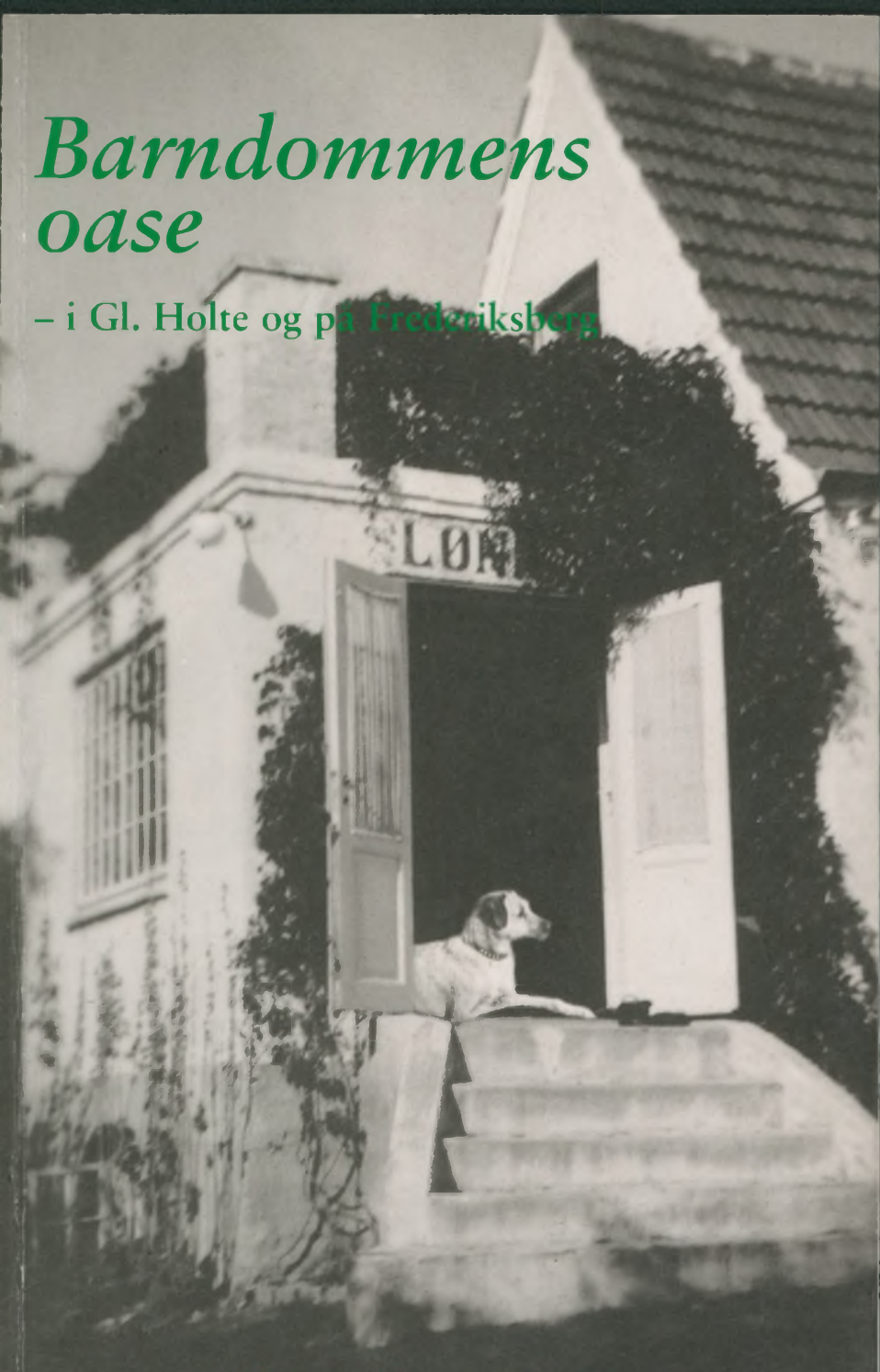
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Barndommens oase

– i Gl. Holte og på Frederiksberg

af Gerda Thastum Leffers

Som lillesøster ser og sanser
forfatteren hverdagens
hændelser og gengiver dem hér
tilsat den voksnes refleksioner.

*“Mariendalsvej 30 var en meget
smuk bygning med en bred,
fornem trappe til vejen ...
... Frøknerne Krebs og Fischer
havde styr på huset. De holdt
tømmerne og bevilgede i det
daglige. Der stod glans og
respekt om deres liv og arrange-
menter ... til gæstemiddage kom
det smukke tranquebarstel frem
i frk.Fischers hvide spisestue.
... der var sabler på væggene og
netmasker og andet spændende
grej, som fortalte om sport,
heste-tilbedelse og cykleture
i knickers.”*

(s.39,s.51 ff)

Barndommens oase
– i Gl. Holte og på Frederiksberg

Barndommens oase

– i Gl. Holte og på Frederiksberg

af Gerda Thastum Leffers

Forlaget Attika

Barndommens oase
– i Gl. Holte og på Frederiksberg
af Gerda Thastum Leffers
Forlaget Attika, 2003

Bogen er sat med Sabon
og trykt hos Jørn Thomsen Offset A/S, Kolding

ISBN 87-7528-523

Indhold

En familie på fem	7
Min søster Elses højtider	17
Blindehjemmet Mariendalsvej 30	39
Syn for solen	
Hundevenner med ynde	57
Også et hjem med klaver	65
Oberstinde Koch i nr. 28	69
Fallesminde Knud pr. Fjeldstrup	77
Ad Øverødvej til Gl. Holte Skole	85
Dengang og siden	95

En familie på fem

Else var ældst. Ganske vist havde de hørt forældrenes beretning om den førstefødte – en pige, der led af endeløse mavekramper, født et halvt år efter giftermålet og død 10 måneder gammel.

Drøje nætter med angst og lytten ved barnesengen havde der været, og døden, der trods alt kom uventet og spredte kulde og sorg, blev først helt jaget bort da Else blev født 1. juni 1913 – året efter den lille Carolines død. Siden kom Inger 31. januar 1917 og Gerda 18. oktober 1919.

Familien på fem havde altid en hund, i perioder også en kat eller to og en kanariefugl fra Harzen der – trods livet i bur – sang så det var en fryd.

Else med de 7 års forspring fungerede iblandt som ekstramor. Hun blev tilbedt og beundret af forældrene og de mindre søskende. Især Gerda elskede hende og følte sig genelsket; men alt i alt var hun afholdt – et lysende eksempel med sit gode

sind og sin velbegavede altid imødekommende væremåde. I samme takt som hun fik skolelærdom, bragte hun den videre til de mindre søskende, så de stillede med pæne kundskaber i regning og læsning allerede på deres første skoledag. Tre kønne begavede piger, nydeligt holdt med velbørstet hår og stivede forklæder, der tog sig godt ud ved første pult ved vinduet. Selvskrevne til duksepladsen i de syv eller otte år der næsten som ved en naturlov var sat af til dem.

Familien havde tradition for ikke at orientere om hvilke boglige muligheder der eksisterede – de kendte dem kun delvis – men øjnede dog noget som var aldeles uopnåeligt og så svimlende fjernt, at kun en tåbe ville latterliggøre sig selv og sine så godt og grundigt, som det ville være at tale om studier, eksaminer, kort sagt noget, der kunne risikere at vare mere end 4 år for at give aflønning.

Børn skulle ikke fange griller. Forældrene havde selv holdt sig på måtten og efter bedsteforældrenes model taget hårdt ufaglært arbejde og fået afløb for fremdrift og ambitioner ved at spare til selvbyggerhus, som generationen før dem havde drømt om, dyrket det lille jordstykke og ladet ambitionen om at ligne borgerskabet mest muligt i stil og væremåde komme til ihærdigt udtryk i møbelpolituren, gardinophænget og spisebestikkets to tårne, der med pulver og knofedt bragtes til at skinne som tre.

Arbejdet levnede ikke tid til ægteskabelige luksusproblemer. Var man de rette for hinanden ... havde man mon giftet sig hvis ikke graviditeten ...? Hvorfor tænke på det – de spørgsmål ville vel aldrig kræve svar ...

På Elles fødselsdag sprang syrenerne ud. “Lønnen”, Øverødvej 185, Holte – en vidunderlig adresse på et nyt og hvidkalket hus med rødt tegltag og mørklilla syrener ved østmuren, hvor solen næsten var for stærk når den på sommermorgener glitrede i murværk, havemøbler og kopper. Hvidt alt sammen. Hvidt med musselmalet på blankt voksdug, der drillede øjnene blidt, men hørte med til morgenbordets fryd.

Muren var smykket af en stor rosa clematis. Det rosa skær flettede sig med tremmerne i ryg og armlæn på rådhusmøblerne. Faktisk vild luksus i have-sæt, men købt billigt hos jern- og skrammelhandleren ved Holte Gasværk og sat i fornem stand af de fem, som alle kunne slibe, grunde og lakere med højglans – som alder og armkræfter nu var til – så intet så hjemmelavet ud og alt var “flottere end de andres”, hvilket betød en hel del i et ellers meget homogent småkårs miljø, hvor nabo tilsyneladende lignede nabo, men for den indviede havde sine absolutte forskelsmarkører. Det kunne være tøjet, sproget, borddækningen, sirligheden og – især om sommeren – havemøblerne og deres placering i forhold til tørresnoen og hvad der blev anbragt på denne.

Øverødvej 185 havde palævinduer – tro kopi af Amalienborgs, hvor de enkelte vindueskvadrater sandelig også er små og vanskelige at komme i hjørnerne på – og de var da også udtryk for ganske stor selvværdsfølelse hos forældreparret Valborg og Anton, som var selvbyggere og begyndte med et udhus, der snildt kunne leves i med tre småbørn den sommer “Lønnen” blev bygget.

Snart var der snorlige rækker af kål- og løgplanter, jordbær, rabarber, kartofler og anden rigdom, som kunne dyrkes og nydes og i fritiden betragtes med stolthed gennem sydvinduerne, hvor forældrene glædede sig over den formue af grønt og frodigt, de selv havde skabt.

Bedst var selvfølgelig de tre piger, som i dobbelt forstand betød rigdom ved at kunne deltage både i arbejdet og i glæden det gav fra sig.

Et forår blev de to små stuer gjort til én, og der kom veranda. Soverummene øverst fik tagstenene understrøget, og ad åre blev de beklædt med brædder og tapet, så edderkopper og andet kryb tog flugten.

Selvbyggere havde også dengang tit hjælp af den ældre generation, der både finansierede og lagde håndkraft til og tog del i det yngre pars og børnebørnenes hverdag. Der skulle fodres høns og ænder, plukkes bær, graves kartofler op og hentes vand 50 meter fra køkkendøren, for dér blev brønden gravet efter anvisning fra manden med

pilekvisten. Fra sin base i Gl. Holte tog han ud til nybyggere, og han kunne for en beskedent betaling og med kvistens hjælp sætte foden præcis hvor spaden skulle i, så der ugen efter var herligt rislende vand til køkken og i skyllekarret, der stod hvidt og duftende lige fra bødkeren og ventede.

Og syrenerne kom i den fineste vase 1. juni, for Else havde fødselsdag, og blomsterklaserne drejede sig og ville ikke straks blive i den ønskede position.

Duften fyldte stuen – mere og mere alt som klaserne blev rettet på – fulde af tyngde indvarslede de en god sommer.

Else og syrener ... et purpur af krøller dansede om hals og nakke, når hun sjippede ved gavlen, det var som blomsterklaser der vippede for vinden.

Huset lå i en dalsænkning. Havegangen gik stejlt ned. Postbud Nielsen cyklede snildt de 150 m ad havegangen oppe fra vejen, ned forbi huset og – stadig på frihjul – langt opad mod hækken i baghaven hvis det skulle være, mens han frejdigt læste postkort. Cyklen styrede selv. Den sorte lædertaske på maven rummede én bunke med postkort en anden med breve. Venstrehånden holdt konstant et kort op for øjnene mens højre tog fra bunken og lagde tilbage igen i rette orden. Et kendt og elsket sommerbillede på cyklestien fra Ny Holte til Gammel Holte. Samme tid hver dag uanset postmængden!

Familien ventede ham på verandatrappen med

kaffe og et halvt rosenbrød, for Nærumbageren havde lige været der med den hvidplettede hest for den kasseformede vogn med navn og adresse og “byens bedste brød” malet med brunt, kantet af med fin pensel med rødt.

Rosenbrød til kaffen og hestepærer til bedene var fast levering. Skovlen stod parat, og de lidt modstridende dufte gik hver til sit, når den højt skattede naturgødning til jordbærstykket blev båret i triumf de heldige dage. Hesten kunne snyde, hvis handelen gik for hurtigt.

“Mormor kommer i næste uge” kundgjorde Nielsen og vinkede med et 5-øres postkort “resten kan jeg ikke læse” – familien enedes om, at der stod “hils Nielsen og sig der bliver hjemmebag til kaffen”.

Valborg glædede sig til hjælp med bærplukningen, og sin Mors lidt nærgående spørgsmål og nøje passen på uret, at der ikke gik tre kvarter med en købmandstur, når der var sagt en halv time, var jo til at bære. Det kunne man tage en ekstra kop på, før Nielsen drog af igen efter beretningen om at Bruno for resten fik hvalpe i aftes og at han godt huskede de var lovet en. Den kønneste – og helst en han. Nu skulle de lige have øjne.

Bruno var knaldsort, men født brun og da det ændrede sig, var det for sent med navneforandring. Den strøg da også lystigt hjem over marken, når familien Nielsen i Ryvangen kaldte Bruuunoo!

De fem i “Lønneren” fik den smukkeste hvalp. Den blev til den bedste vagt- og selskabshund der nogensinde har levet i samme pels. Teddy blev hundens navn. Når pigerne kom hjem fra Gl. Holte Skole, krøb de på skift ind i huset til den og fortalte om skoledagen.

Den fik eget vagt- og hundehus i haven, men sov helst i fodenden hos snart den ene snart den anden. Når dagens vagttjeneste var slut, satte den i et ulvehyl, som familien tog som udtryk for mørkeangst og fuldt kunne forstå, for det lille hus på Øverødvej lå faktisk meget øde.

Det hændte der kom tiggere som fik madpakker, og handelsfolk der så skumle ud og havde et meget magert udbud af strikvarer, der til gengæld var omgivet af en stærk spritlugt når sælgeren faldbød varerne. Der skulle snakkes til landstrygere og uldhandlere på en særlig måde, som Anton forstod det, og børnene og Valborg beundrede ham og var trygge fordi han mestrede kunsten.

Utak i form af tyveri af et par høns eller en håndfuld æg, når gæsten passerede hønsehuset på tilbagevejen, kunne ikke ophidse Anton – “vist var det ondt gjort, men så har han også været fattig for alvor – den stakkels djævel”.

Alt var som burde og skulle det vare evigt. Huset skinnede og blondergardinerne stod i hvidt og nystivet. Gavlens blomster og syrenbuskene duvede, og der var tæt med citronsommerfugle i laven-

delhækken, som lige var høj nok til at give læ for kurvene med hindbær, som Mormor stillede på række – “de ta'r sig ud mod det blå og det ser Lindahls hest” sagde hun. Og dér kom den med ladvognen, og kuskens løbende bagefter fra naboens hegn – forsinket af sin egen skikkelige snak.

Sådan en dejlig sommerdag kom der pludselig gæster, som langt, langt ude mente at høre til familien og kun vidste godt om den som helhed, hvorfor de ville fortælle, at en god fast stilling på Frederiksberg – på Blindehjemmet Mariendalsvej 30 – var ledig, og lige noget for familien på fem.

Det lød som en stor gevinst, og som sådan udviklede det sig også. Men først var det svært at tænke på at skulle fra “Lønnen” – næsten ubærligt. Pigerne flygtede fra kaffebordet og gemte sig hos Teddy og holdt den og hinanden for ørene for at gøre det til slet ikke sagt.

Og så blev alligevel Mariendalsvej 30 en barndommens oase for døtrene, og forældrene havde nok deres fem bedste år dér på Blindehjemmet.

Men der lå mange andre adresser i kortene: Klintholmvej 3, Zinnsgade 11, Parkallé 43, Øverødvej 185 endnu engang og Bartholinsgade 15 plus et par andre. De mange flytninger hindrede i sig selv at troen på “stedet hvor Far og jeg skal bo til vore dages ende” kunne bevares, skønt Valborg altid pointerede det på førstedagen, mens kasserne allerede var næsten tømt og hendes ivrige blanke

øjne og røde kinder understregede glæden ved forandringen. De skjulte fejl ved boligen viste sig senere – altid i hobetal – og lykkeligtvis – ja ved det lykketræf der lignede en skæbnens gunst, hvis omfang Anton var for tungnem til straks at fatte, men blev klar over mens han cyklede til det nye sted for at betale på hånden, for hans kone plejede at have forudannelser – når hun nu mente i morgen var for sent, så eftertragtelssværdig den treværelses på Svanevej vitterlig var og med uvurderlige fortrin for Bartholinsgade.

Der skulle selvfølgelig gøres i stand på Svanevej. Tapet og maling evt. gulvlak fjernes med grovfil, men det kunne de nemt klare selv.

Alt åndede snart nyt, og arbejdsfordeligheden og glæden var perfekt. De fem var håndsnilde og ønskede hurtigst muligt at genvinde følelsen af bestandighed.

Efter mange adresseskift blev det erkendt, at den trang til bestandighed døtrene havde måtte være arvet efter Anton, hvis trang til stabilitet måtte gennes af vejen, når der var flyttefeber. Han holdt ud – og håbede Valborg ville gøre det samme.

Blandt de nette møbler var en puf. Bare en kasse – men med blomstret betræk i smukkeste kvalitet creton. Den havde nu en del gange været på flytte-læsset og altid fået nænsom behandling. Dér stod den pludselig med låget halvt åbent, og skønt det var forbudt, åbnede Gerda helt, nu forbudet så ud

til at være trekvart overtrådt allerede. Der lå 200 sider manuskript, med moderens håndskrift.

Det, at kende eksistensen af de beskrevne ark uden at ane hvad der stod, blev en belastning – men gav også fantasien vide rammer.

Var Mor en rigtig digter og kunne det hjælpe hende, hvis man aldrig mere var uartig eller støjende ...?

Belastet af min hemmelighed gik jeg mere i vejen end jeg anede.

Mange år senere tænkte jeg på om der var sammenhæng mellem de mange flytninger og manuskriptet i puffen. Mine forældre var ensomme trods ægteskabet.

Ingen véd om bogen blev overgivet til kakkellovnen – om den først havde været på et forlag – om den var første og sidste forsøg. Men talløse flytninger og hvad de førte med af skift af indbo og naboskaber blev en nødvendig måde at gøre sig synlig for andre på. Valborg og Antons ægteseng havde midtvejs en usynlig mur.

Min søster Elses højtider

Konfirmationer krævede planlægning i vores familie. Et halvt år før Elses store dag blev ti ællinger købt og sat til langsom opfødning på græsplænen – beskyttet af ståltråd og tjærepap sindrigt og solidt sat sammen til en løbegård, som hverken ræven eller måren kunne vælte.

Fæstningen skulle Mor holde ren, men frisk vand, grønt og andet foder til ællingerne var delvis mit ansvar, et både morsomt og alvorligt. Sommeren gik og ænderne voksede. Konfirmationsdagen nærmede sig, og Mormor blev hentet hid fra St. Kongensgade nr. 100, anbragt ved køkkenbordet med gummiforklæde og et par vandfåde inden for rækkevidde, og snart kom de nyslagtede, skoldede ænder én for én til plukning og udtagning i hendes skød.

De spraglede vingefjer blev gemt til indianerpynt, og ændernes indmad fordelt mellem affalds-

spanden og skålene til henholdsvis leverpostej, kråsesuppe, æggekage og fedt. Det rene andefedt, som især klumpede sig bagtil i dyret, var barometer for andens kvalitet. De gule lidt rødsprængte fedtdepoter blev vendt og vurderet – Mor og mormor holdt dem op til næsen og nød på skift den friske fedtduft, som kun kunne opnås ved hjemmeopdræt. Det var kvalitet dette her, og se kløveren i spiserøret – grøn endnu, fordi anden var snuppet midt i et måltid.

At nogen kunne nænne det. Hvilken skæbne.

Den tiende and var forsvundet af ukendte årsager aftenen før, men faktisk var den også købt som reserveælling – dengang.

Alle havde fået grønt af min hånd – og havde rullet med øjnene som tak mens foderet endnu sad dem i halsen. De havde vendt gumpen i vejret i det nyrensedede vandtrug, næsten før jeg satte det. To gange hver dag. Nu lå de der, tømte og ukendelige – til Fars uforståelige glæde og stolthed.

Jo, Else skulle konfirmeres.

Åge Larsen i Øverød leverede kjolen, som Far skulle bese, før der blev handlet, så prisen kunne diskuteres i mindelighed, mens chancen for samme leverancer, når det blev de to andres tur, blev stillet i udsigt.

Hun blev yndig. Den 2. oktober 1927 sørgede pastor Eilschou Holm i Søllerød Kirke for den alvorligere del af festen – og så hjem til menuen!

Brun suppe, rejer og fiskeboller og asparges i vol-au-venter, andesteg med grøn gele i halve æbler, sukkerbrunede og hvide kartofler, agurker, asier, syltede tomater, ribsgele og sveskeblommer i sukkerlage – alt hjemmedyrket og -fremstillet. Isen som afsluttede menuen var fremstillet på ismaskine i vaskerummet. Krukken med den fine creme, omringet af spansk salt og stangis, blev rørt i og drejet utallige gange i dagens løb – processen gjorde alle tavse og andægtige.

Sauternen, rødvinen og madeiraen hjalp senere godt på sangstemmerne. Æsker, papirkjoler, kæmpecigaretter og lystbåde med indlagte sange gik bordet rundt og onklerne sang for. En moster sagde af og til et par formanende ord til Else, der rød-mende lyttede, mens tankerne gik til Zeis Ikon apparatet, ravhjertet og Parker-Duofold-sættet på gavebordet. Smågaver som cyklenettet til baghjulet og rumpedaskeren med madkassen var klar til i morgen, og “Mågen” af Zacharias Nielsen behøvede hun jo ikke læse foreløbig. Det var pænt af Moster Henriette, som ville gøre sit til, at Else holdt den lige vej og måske – som hun selv – engang blev diakonisse.

Men Else ville noget med at brodere. Fine rester af skind og stoffer gjorde hendes dukker til uforglemmelige og frydefulde syn under hendes fingre lige fra hun begyndte skolen i 1919.

Og noget med nål og tråd blev det.

En dag da Else var på sit 3. læreår hos Chr. Sønderbye i St. Kannikestræde – et solidt en gros buntmagerfirma som Onkel Charles kendte og vidste stod for kvalitet – spurgte hun hjemme, om hun måtte gå til svendegilde hos Sigurd. Far sagde nej – vi kender ham jo ikke – absolut nej. Dagen efter mens Mormor var ved dagens sidste stoppestrømpe, og Mor satte de store dybe på bordet til grøn-kålssuppe og de mindre til medister, stod Sigurd pludselig i vores stue for første gang. Måtte Else komme til hans svendegilde, skulle han hilse fra sine forældre i Struensgade og spørge? Den dybe stilhed blev brudt, da Mormor sagde “bed dog den unge mand sætte sig”.

Han satte sig og fortalte nervøst, men medrivende og smittende morsomt om sig selv, sin forelskelse i Else – og hendes i ham, mens Else blev rød og grøn-kålssuppen kold.

Nu udviklede alt sig til fordel for Sigurd og Elses planer, som viste sig at være gennemtænkte og langt fremme. Der skulle købes ringe til 1. juni 1931, hvor hun fyldte 18, og der var samlet sølvtøj i smug gennem et år, for lommepege vi andre troede gik til sporvogn, svømning og Tidens Kvinder. Man havde spadseret fra Mariendalsvej til Sønderbye, stoppet svømningen – og fået Tidens Kvinder foræret af Sigurds mor, som var indviet i planerne om forlovelse.

Der oprandt nye tider. Sigurd var dejlig! Mor-

som, dygtig, utrolig flittig og som buntmager noget helt særligt. Han havde desuden BSA motorcykel med sidevogn, Marineblå med røde stafferinger, og kørte kvikt, stolt og nypudset med vicklers og motorbriller op for Blindehjemmet Mariendalsvej 30. På søndage til fryd for frk. Fischer der glemte forstanderindeværdigheden og sprang ham i møde før Else og diskuterede tændrør, udblæsning og affjedring og endelig måtte prøve en tur ad den stille villavej og ind på sporvognsremissens område (der lå forladt overfor) med gashåndtaget i egne hænder og Sigurd vejledende på bagsædet. Rent tilfældigt havde hun sådan en søndag morgen iført sig knickers før morgenmaden.

Mit ophold på Højstrup feriekoloni ved Stevns blev den sommer forsødet af Else og Sigurds aftenbesøg på motorcykel. De blev inviteret til aftenrødgrød med lærerne, og også til at synge "Fra himlen er du faldet" om flagstangen, sammen med 30 klare barnestemmer.

Alle vinkede og dannede spalier langs grusvejen, da skoven opslugte de to gulkrøllede hoveder i mørkningen lidt senere. Else skuttede sig lidt, halvt dækket af sidevognens sejldug. Sigurd startede BSA'en lempeligt – de vinkede og vinkede – gassed først op da vi var ude af hinandens synsfelt.

Triste aftener hjemme blev festlige nu, for Sigurd kom ofte til middag. De var strålende glade.

Sølvtoj og krystalglas blev købt pø om pø og lagt i kasse under divanen.

Else blev udlært og skiftede til Nilssons buntmagerforretning på Gl. Kongevej 95, hvor der kom modgang skønt de 45 kr. pr. uge (langt over tarif) viste Carl Nilssons store tilfredshed. Elses ry som enestående dygtig buntmagersyerske var vi alle stolte af.

På hylden over gasapparatet lå vatplader til pelsforring i Nilssons firma. Else kogte kaffevand som et dagligt bijob og en dag greb gastænderens gnist vattet og satte hele butikken i brand.

Gl. Kongevej kom hurtigt på den anden ende med stor brandudrykning! Else styrtede væk fra opløbet og hjem til Zinnsgade nr. 11 og i seng. Der lå hun under dynen, da jeg kom fra skolen i Øster Farimagsgade og forskrækket troede hende syg.

Nej, men Nilssons er brændt, og det er min skyld, hikstede hun og forklarede lidt efter lidt om vatpladerne, gastænderen og rædslen da flammerne nåede ud i butikken, hvor en kunde så på muffer, og ægteparret Nilsson og hun selv ryddede op efter måltagning på den forrige, og ventede vandet skulle koge. Ingen havde set gnisten fænge.

Der er nok ikke brændt noget, prøvede jeg, de har da slået vand på efter du er løbet. Jeg havde ikke fået historien om alarmen, sprøjterne og røgdykkerholdet endnu. Jeg blev rigtig bange.

Ulykkelig – men prøvede at skjule det. Det var altså for alvor en ulykke. Men ingen havde jo skyld! Det ville hun ikke forstå.

Jeg listede ud i køkkenet og fandt en tiøre og gik ned og ringede efter Sigurd. Det hjalp da han kom, men det skete kunne ikke gøres usket. Alt ville hun have givet for det.

Da vi alle var samlet om aftenen kom Carl Nilsson og ville snakke det hele igennem. Nu var der forsikringsspørgsmålet. Man skulle hjælpes at gøre op. Hun skulle ikke være så fortvivlet, men slemt var det jo.

“Nertzpels til 8.000,- kr. brændt” stod der næste dag på Politikens forside. Senere kom historien – og navnet på den ulykkelige og meget uheldige buntmagersyerske – og remser med hvad der ellers var brændt. Det fyldte en lang spalte.

8.000,- kr. var en enorm sum i 1932. Teknikken har gjort, at man trods prisudviklingen kan købe nertz til samme pris i dag. I realiteten altså en tiendedel af datidens. Damer i nertz var sjældne dengang – og absolut rige.

Men der var kommet en mislyd mellem Else og Nilsson, skønt ingen var skyldige.

Hun og Sigurd ville alligevel giftes nu – der var sølvtøj og broderede duge nok og bygkornsvævede viskestykker, håndklæder og lagner med navn i fladsyning, og pudevår med hæklet mellemværk. Længe havde det ynglet i kasserne under Elses

divan, og på det sidste havde hun selv købt et chatol, hvor klappen stod med spejl og børster med sølv og skildpadde på ryg og kanter og med broderet oval lysedug og små ovale flaconservietter under – chatolskufferne var til mere håndsytet udstyr. Der skulle helst nås til 12 af hver slags linned sagde Mor og mostrene. Hørlærred eller damask. Kaffedugen, som bevægede sig mod målet med ca. en tyvendedel af et hjørnemønster på en hel regnvejrssøndag, manglede endnu noget.

Kniplingsblonden var dog både bestilt og leveret fra kniplingernes by Tønder. Der boede Elses hjer-teveninde Edith, som på naturligste måde kendte til kniplinger af kvalitet. Edith Margrethe Jørgensen havde derfor været mellemhandler til blonden. Den ventede nu i skuffen på dugens færdiggøring, før knaphulsstingene med DMC garn kunne runde sagen af.

Else og Sigurds bryllup foregik i Esajaskirken i Malmøgade, hvortil vi alle kørte i hyrevogne efter brudeparrets særlig flotte Taxa, model 1932. Ruten ad Øster Farimagsgade fra Zinnsgade 11 – en af vore mange adresser efter Blindehjemmet – gjorde det økonomisk forsvarligt at også andre end brudeparret tilbagelagde den til vogns – hvem kan stole på vejret 30. april. Men solskin var det, så den lille halve kilometers kørsel følte jeg som endnu et islæt af fuldt berettiget luksus på Else og Sigurds bryllupsdag i 1933.

Pastor Juul viede dem – ikke Pastor Olesen Larsen, som ellers også var Esajaskirkens præst og skulle konfirmere mig den 8. oktober. Ved sin klædelige halten, sit milde lune sind og sin spændende fortid som fængselspræst, havde han ganske beta- get mig! Men det sjove sammentræf af navnefæl- lesskab gjorde at man valgte pastor Juul, der også var kendt for gode prædikener og smuk forvalt- ning af bryllupsritualet og de gode ord der med rimelighed kunne gives med på vejen.

Da Sigurd knælede, kunne enhver i kirken se de nye skosåler, hvor udsalgsprisen 14,75 med blå skrift stadig stod under den ene.

Alle smilede – i fortrøstning til at Gud også hol- der af spasmagere. Men det var nu ikke Sigurds stærke trang til at more, der kom til udtryk denne gang, men distraktion i anledning af højtiden. Hvem kigger sine sko under bunden på sin bryllupsdag?

Sigurds familie lå miljømæssigt over vores. Hans mor fremstillede haute couture til dyre kunder, og hans Far – som nylig var død – havde været hånd- værksmester. I lejligheden i Struensgade hang crea- tionerne til prøvning og færdiggørelse og fru Ingrid Juul vaklede ikke. Præcis sådan skulle den og den Hellerupfrue se ud, og de lystrede hende. Else var yndlingsmodel for sin svigermor. I de få år hun fik som Sigurds forlovede og kone, var hun klædt så smukt og smagfuldt, at hendes medfødte rene skønhed i disse år virkelig kom til sin ret. Dygtig,

smuk, velklædt og så uskyldig og ren i sin hele adfærd, var Else. Kan lykke og medgang være for meget og udfordre skæbnen?

Sigurds mor, hans bror Willy, Ellen Bjerregaard, som netop havde forladt Ove C., Gunnar og Helga (yndlingsvenneparret) og så familien på vores side, samledes om aspargessuppe, kalveryg med alt hvad dertil hører af fuglereeder, waldorf, grøntsager, glaserede løg og struttende vifter af sølvpapir i fadets kanter. Ostepind (som hele sortimentet i genren ost dengang blev kaldt) og is i top med fyrværkeri og øverst et brudepar, der to gange skred ned under stjerneregnen. Selvfølgelig gav det anledning til vittigheder bordet rundt, da den lille papmaché brud gik helt i opløsning og gommen blev knust under hård nougat.

I vores familie var overflødighedshorn aldrig før serveret. Det blev det hen på aftenen på Else og Sigurds bryllupsdag. Alt var bare storslået.

Deres lejlighed på Cæciliavej i Valby rummede snart de smukke nye og gamle møbler og gardiner – plus de to lykkelige. Hjørneskabet og klaveret hjemmefra var grundpiller og lænestolene med uopskåret mekka i brunt med en svag blomst havde mahogniarme, der blev holdt skinnende.

Eles talent for håndarbejde, fra kunstbroderi til hækling og strikning og buntmageri også i form af puder, prægede de smukke rum. Jeg har aldrig mødt en flid som hendes. Men sådan følte hun det

ikke. Hænderne ønskede at virke og hun lystrede dem med stor glæde.

Pelsværk, kjoler, dragter tryllede hun frem og førte sig i det som en dronning, der intet anede om sin skønhed og rolige værdighed. Havde hun en hemmelighed eller kom hele udstrålingen og naturligheden af deres kærlighed til hinanden? Jeg tror det.

Som barn blev hun tilbudt af naboens søn på Øverødvej 187. Hun og Teofelius sad i trillebøren om aftenen. Han sang og spillede banjo for hende, mens forældre og søskende nød at se på og lytte til. Teofelius Djælund sang dejligt, og en dag forlod han lærepladsen og ville på operaskolen og slet ikke være håndværker. Det lykkedes altsammen, og vi var stolte, som havde han været vores. Hos naboen kom også niecen Edith fra Tønder på besøg hver sommer. Hun og Else blev uadskillige veninder og Else genbesøgte hende i hjembyen ved grænsen, så ikke bare ferietiden og brevene gjorde bindingen, som stadig udviklede sig.

Edith blev siden forlovet og gift med lærer Poul Larsen i Tønder. Den by – og hjemmet i Vidaagade 35 – havde en spændende og patriotisk atmosfære, for Ediths Far var stabsofficiant, og militær i en grænseby er noget særligt. Også i fredstid. Sådan lød Elles observationer efter det første besøg hos Edith i Tønder.

Edith bragte stemning med til Øverødvej. Hun krøb gennem hækken ind til os tidligt om morgenen og dagens leg begyndte. Regnvejr betød dukketøj – der blev syet og prøvet. Solskin betød frokost i klatretræet, som havde en “sadel” midtvejs med plads til 4 på et uldtæppe. Træet stod hos os, men hang ud over Suensons mark og gav udsyn til Ryegaarden, hvor fine folk kom og gik. Edith og Else nød damernes kjoler og fik ideer til dukketøj.

Om eftermiddagen kom resten af nabofamilien gennem hækken på de gode dage og fik kaffe i Lindelysthuset. Banjospil i trillebøren rundede af på de rigtig gode dage – og det var dem allesammen, når Edith fra Tønder var der. Når hun var rejst begyndte brevene. Hun og Else var hinandens fortrolige.

Efter at Else Thastum Jørgensen og Sigurd Alfred von Jessen Juul nu havde sagt ja i Esajas-kirken i Stockholmsgade den 30. april 1933 talte alle tanterne 9 måneder frem. Det svigtede sjældent i de tider. Else og Sigurd lod os dog vente godt et halvt år, før de kom med betroelsen at til sommer ...

Håndsarbejderne kom i gang, og jeg fulgte mønstrene, min store glasdukkes kjoler og bukser var strikket efter. Hvidt og lysegrønt. Det var fint til både piger og drenge. Der gik et par drømmemåneder, hvor Sigurd talte om huskøb – i hvert fald boligudvidelse – og Else indstillede sig på alt

det vidunderlige et barn ville bringe, mens hun strikkede og hvilede i sig selv.

En forårsdag blev hun syg. Det var i femte måned. Smerter over ryggen satte voldsomt ind.

Hun opdagede urinen var mørk, men ville ikke være pylret og gik først ugen efter til lægen, som straks indlagde hende, og meddelte Sigurd at det var galt fat. Nyrerne fungerede ikke normalt, men et svangerskab, som ikke var absolut livstruende, skulle føres igennem først, og efter fødslen, som det var for tidligt at fremskynde, kunne man med stor sandsynlighed helbrede Else.

Der kom et par grusomme måneder, hvor min søster Inger og jeg kun måtte besøge Else sjældent og kortvarigt og ellers lytte til Sigurd og Far og Mors beretninger fra de daglige besøg på Københavns Kommunehospital. Her lå hun, som en stadig mere svækket patient, men med et foster der levede. Urinen gik i blodet og Else blev uklar og kendte ingen, men lægerne lovede helbredelse, blot skulle hun først føde naturligt. Det skete en aften, mens Sigurd var der. Barnet døde straks og Else to timer senere. Få dage før var Edith fra Tønder kommet på besøg, men blev holdt borte fra Elses sygeseng, fordi tilstanden var så kritisk, at man isolerede patienten. Edith rejste hjem i håbet om at alt ville vende, og hun senere på måneden kunne komme i kontakt med Else ved et besøg; men det skulle ikke være. Else døde. Edith sendte brev og blomster.

Sorgen over Elses død var ubeskrivelig. Vi havde håbet og troet. Lægerne virkede sikre i deres afventende holdning – og gav håb så sent som midt i fødselens øjeblik.

Vi stod i vinduet i Parkallé 43, hvor vi boede dengang Else døde. Inger, Sigurd og jeg i vinduet og Far og Mor hulkende ved spisebordet. Vejret var vidunderligt den morgen.

Det var forbi.

Det som hele familien havde glædet sig til var bare gået i opløsning. Else var død for fire timer siden.

Mor købte næste dag 7 meter tobralco i sort med kniptet mønster i hvidt, og Inger syede to kjoler til begravelsen. Hun havde samme interesse og talent for syning og var nu på 2. læreår hos Moresco. Hun og jeg skulle være ens klædt til Elses begravelse på Assistens Kirkegård 4 dage senere. Sort langærmet tobralco og hvide kraver i pique – et stikket stof fyldt med stivelse. Dagen blev på flere måder pinefuld. Men min søster Inger og jeg så pæne ud i ens kjoler.

Sigurd blev for evigt søn af huset. Vi rykkede tættere sammen. Far og Mor, som havde haft vanskelige år, hvor deres interesse for hinanden kun blev til syne gennem os børn, fandt også lidt sammen. Sigurd hørte til. Især Far glædede sig og spurgte altid, hvis Sigurd sprang over de vante dage med besøg.

I Vesterbros Pelsvarelager, Det ny Teaters Passage, blev Sigurd værkfører, og han brød op fra Cæciliavej til fordel for en ungarlebolig på Bayervej samtidig med vores flytning tilbage til huset på Øverødvej i Søllerød. Elses død satte uro og flyttræng i Mor, som altid tav stille med de egentlige problemer og mente at kunne løse dem ved f.eks. opbrud fra en adresse. I alt 14 flytninger med Far og 11 efter deres skilsmisse blev det til for Mor. Hvert nyt sted blev gennemgribende sat i stand med henblik på at være “stedet til vore dages ende”. Jeg var hjemmeboende i den flyttemæssigt gode tid med små 8 år på Øverødvej og næsten 5 på Blindehjemmet og resten fordelt over Klintholmvej nr. 3, Zinnsgade 11, Parkallé 43, Øverødvej igen – og så Bartholinsgade 15, hvorfra jeg blev gift med Per, som var fra Søllerød og havde boet på Gl. Holte Skole, hvor hans forældre var skolebetjent og medhjælpende hustru: Nanna og Hans Ferdinandsen – uden at vi dog kendte hinanden da.

Men flytninger skilte mig ikke fra Sigurd. Han var nu engang min “storebror” og fik mine betroelser – og jeg hans – herunder også da vi næsten samtidig stod for at binde os. Gurli Leifeldt var buntmagersyerske i “Vesterbros” og højt forlovet med Herman, som dog måtte vige, men gjorde det i fuld forståelse for Gurlis betagelse af Sigurd. Gurli blev min nære veninde, og var det indtil hun døde i 1997 som 83årig.

Sigurd og Gurli, Per og jeg, vi to par havde en tæt og gensidig varm kontakt med daglige telefonsamtaler og samvær i weekends og ferier – det var næsten som at få lidt af Else tilbage. Også Gurli var lys og sart af ydre og umådelig velskabt og egnet til at bære det smukkeste tøj, som jeg ivrigt efterlignede men vist egentlig var lidt for rund til.

Vores indbyrdes fortrolighed var uden grænser, da begge par siden giftede sig. Jeg var desværre samtidig belastet af Far og Mors skilsmisse. 28 års ægteskab var gået forud for Mors dybe forelskelse i en anden. Trods forudannelser, som vi altid verfed bort, var det et chok – en tung og længerevarende oplevelse.

Sigurd var allerede i 1938 sikker på, at krigen kom til Danmark og ville kræve hans medvirken i modstanden mod tyskerne. Det var fast samtaleemne og vi lyttede altid til ham; men jeg håbede inderligt han vurderede galt.

Den 9. april 1940 var vi fire sammen. I fællesskab købte og opmålte vi det sorte papir til vinduer i Gurli og Sigurds lejlighed på hjørnet af Frederiksberg Alle og Nyvej og Pers og min første bolig på Vangedevej 236 i Gentofte. Gardinfremstillingen foregik hos dem, og vi lo og græd på skift, styrtede til vinduerne og kiggede efter tyske soldater i Alléen og havde som overlevelsesmiddel en

masse galgenhumor og groteske vittigheder at udveksle. Sigurd kunne altid få latteren frem, når han besluttede at ville det. Det gjorde han tit. Og det blev mig mere og mere nødvendigt nu.

Med de sorte gardiner under armen vinkede Per og jeg et par timer senere farvel til de to oppe i vinduet. Sigurd lavede grimasser som i hurtigt skift var en falleret Hitler med en brækket arm, der nægtede den klassiske hilsen, og Gøring der (tykmavet af sofapuder) hjalp sin fører ved at afstive armen med et kosteskaft.

Trods gråden over hvad morgenen havde bragt – eller på grund af den – måtte vi le som i krampe ved synet af de to i 3. sals vinduet, mens vi famlede i mørket til linie 3, der kom som en larve med blå svage lygter i panden, krablende langsomt ad Kingosgade, Alhambrasvej og videre med os to til vi skiftede til linje 16 for at komme hjem med papirgardinerne ad Frederiksborgvej – over takstgrænsen ved Pragstjernevej.

Gardinerne var betingelsen for at tænde lys i stuen nu og i fremtiden på ubestemt åremål. Vi nåede hjem og havde undervejs mødt flere tyske soldater end vi nogensinde havde set, hvilket ikke heller havde været muligt, da vi altid havde ferieret i Skandinavien hidtil. Soldaterne var store, fremmede og uhyggelig kampberedte af ydre. Gaderne var mørke, og opgangens lyspærer allerede fjernet af viceværten Victor Hermanowski, der

var flygtning og vidste en del om risikoen ved ikke at parere tyske ordrer – i hvert fald under første verdenskrig, som jo kun lå godt tyve år tilbage. Hermanowski var 36 år, og havde været vores ven fra indflytningdagen på Vangedevej i 1938, da vi behøvede hjælp til at bære kasser op og ned og til deling af det første måltid i de helt nye omgivelser, hvor der endnu ikke var lukket op for gas og strøm, men måtte lånes primus af ham og hans 25 år ældre, søde hjælpsomme kone, der – som han – kendte til at være flygtning.

Merete var Gurli og Sigurds førstefødte, der som den naturligste sag, da hun fyldte fire år i 1944 kom i børnehaven på Den Franske Skole, der var nabo til buntmagerforretningen Sigurd selv havde åbnet i nr. 72 på Frederiksberg Allé. Han var forlængst blevet aktiv i modstandsbevægelsen, og når vi mødtes, var det med pludselige afbrydelser og halve sætninger, som ingen uddybede nærmere. Vi delte rationerne og lavede festmåltider på skift og sparede eller undværede i det daglige for at klare disse fælles lyspunkter i de lange mørke måneder og år.

Brevvekslingen med Edith i Tønder hørte til lyspunkterne. Hun var noget af Elses. Kapitlet var ikke slut. Hende ville vi se igen efter besættelsen – hvordan den så ville slutte og hvornår. Vi vidste, hun havde et lykkeligt familieliv med mand og en lille datter født i 1938.

En dag i juli 1942 faldt der bomber over Tønder. Dér bor Edith, tænkte jeg, da jeg åbnede avisen. Men at hun – den eneste jeg kendte dér, og som var en slags silkeislæt i billedet af tiden med Else – skulle være den, der rantes af de første fejlslagne bomber over Danmark – det var mig helt uforståeligt. Hvor var det uvirkeligt at læse. Der stod det bare – og et billede, som lignede alt for godt af hende og datteren.

Edith blev dræbt 11. juli 1942 – 30 år gammel, sammen med en 4-årig datter, da der faldt en engelsk bombe i huset i Jernbanegade, hvor hun og datteren var i stuen, mens manden – formentlig et andet sted i huset – slap med læsioner i hovedet og et kompliceret benbrud. Sådan omtrent skrev avisen.

En brutal sidste akt af et venindeforhold mellem to stille, lyse piger, der ellers var som forudbestemte til en ganske anden lang og lykkelig tilværelse.

Sigurd hentede mod og livsglæde hos Gurli og fireårige Merete og havde sin absolut uopslidelige komiske sans med i alle kritiske situationer. På barbersalonen mødte han daglig Storm P., Ebbe Rohde og mange andre åndsmennesker, som stimulerede ham, men hans egen indre styrke kom igen og igen til udfoldelse, trods den træthed som konstant søvnunderskud og stigende angst for opdagelse af det illegale arbejde, gjorde synlig og hørlig, når vi mødtes eller telefonerede. Vores søskende-

forhold blev stadig stærkere og styrkedes yderligere af Gurlis og mit tætte venskab.

Det var tydeligt nu at krigens afslutning var nær. Hvordan den ville slutte kunne der tvistes om, men at den var nær, vidste alle. Vi glædede os.

Den 21. marts 1945 var Sigurd om formiddagen i sin forretning i nr. 72 på Frederiksberg Allé. Ellers var han under jorden, men en stille formiddag gik det nok an at orientere sig hjemme. Merete var i Den Franske Skoles børnehaven og Gurli var oppe i lejligheden. Hun ventede barn nummer to om en lille måned, og stod ved vinduet og drømte om freden.

Engelske bombefly kom pludselig til syne – de tabte deres tunge last over skolen. En grufuld fejltagelse. Senere samme dag ramte de Shellhuset – det egentlige mål – og frelste mange fra tysk tyranni og henrettelse.

Men skolen blev Sigurds død. Han løb ind i den brændende nedstyrtende bygning efter Merete, som lykkeligt blev reddet. Og han løb ind i ruinerne igen...

Om natten fødte Gurli en søn, efter at hun dagen igennem havde været øjenvidne til den grufuldeste af alle krigens ulykker, som kostede hendes mand og 108 andre mennesker livet og sårede 102 børn og voksne. De fleste børn.

Fem karréer på hver 4 etager på Maglekildevej, og alle hjemmene nedbrændte totalt. 230 familier i

området Amicisvej, Henrik Ibsensvej og Frederiksberg Allé blev hjemløse. Gurli så det alltsammen fra sit vindue. Hun stod lammet indtil barnet vækkede hende og fødselsveerne tog fat.

Natten efter fødte hun en søn på Frederiksberg Hospital. Sigurd lå på ligbåre i kælderens. Merete var endnu ikke identificeret men behandlet for skrammer og chok som alle de andre overlevende. Gurli vågnede langsomt til bevidstheden om, at hendes datter levede og hendes mand var død, og hun havde fået en levedygtig søn. Der var gået 12 timer.

Drengen blev døbt Sigurd. Hans Fars begravelse få dage senere blev for mig den største højtid under besættelsen. Dannebrog var svøbt om kisten, og tyskerne patruljerede udenfor. Gurli lå i barselsseng på Frederiksberg Hospital. Jeg var selv gravid i 3. måned med Karin. Jeg må skrive det her en dag, tænkte jeg, ellers tror jeg ikke på det.

Mit svangerskab gik normalt, Per og jeg fik den 9. september 1945 en dejlig datter, som vi døbte Karin, og en dejlig søn, som vi døbte Carsten, 3 år senere.

Godt 6 uger efter skolens ødelæggelse sluttede krigen og de 5 lange besættelsesår. Gurli og børnene flyttede til Jens Munksgade 7, hvor Gurli boede indtil sin død i 1997. Hendes helbred var præget for altid, men de tre var tæt bundet sammen i en afhængig og gensidig omsorg. De hjalp hinanden

fri af katastrofens virkninger, så langt det var muligt. To gode svigerbørn og et barnebarn kom til. Gurli blev den længstlevende af en søskendeflok på seks, alle født og opvokset i Viborggade, hvor forældrene boede livet igennem.

“Kan du forstå, vi har oplevet den tid og er kommet igennem og blevet lykkelige igen?” – sådan omtrent sagde Gurli, når hun skulle minde sig selv om at livet alligevel var godt at leve.

Det hele begyndte med Else. En smuk fødselsdag 1. juni 1913, hvor syrenerne duftede, som de altid gør 1. juni.

Blindehjemmet Mariendalsvej 30

Fra jeg var 8 år til jeg fyldte 12, boede vi i nr. 30 på Mariendalsvej, som var en meget smuk bygning med en bred fornem trappe mod vejen og små forhaver på begge sider af trappen. Desuden en dejlig baghave mod Ladegårdsåen, som man dog var skærmet fra med stakit. Ikke fordi åen ikke var dejlig at se på både sommer og vinter, men fordi den var dyb og farlig med sine skrå og opblødte bredder.

I den grønne tid kunne man nyde små bølgers lette skvulpende lyd og betragte igler og snegle, som levede et fredfyldt liv og yngede i åvandet, som ikke var forurennet, men præcis som åvand skal være. Om vinteren var der tæt med skøjteløbere. Børn og voksne slog herresving med hænderne foldet på ryggen. Nøjagtig som raven på Engel og Kiskys gamle ovale bolsjedåser.

Alt det fik jeg lov at fortælle de blinde damer,

mens vi gik tur langs åen. Med glade, ivrige ansigter lod de lugte- og høresansen bekræfte min beskrivelse. Hver detalje har sin duft og hver bevægelse også. Når en skøjte rørte isen, berettede øret, om det var glidende langs ad eller på skrå over åen, om det var i parløb sluttende ved bredden, eller det fortsatte i uendelige kurver i herresving. Bedre end jeg, der var 10 år og seende, kunne de voksne blinde piger forstå af løbets hastighed og skøjternes musik mod isen, om to der løb hånd i hånd var kærester eller bare kammerater. Deres sansers præcision var enestående – og efterlignelsesværdig.

Huset var bygget i år 1900. Den 28. april kl. 12 blev grundstenen lagt. Den 10. december samme år stod det færdigt til indvielse. Arkitekt D.W. Leerbeck stod for både tegning og byggeledelse. Over døren stod: Hjem for arbejdsføre blinde Kvinder. Allerede inden jul samme år flyttede 15 blinde damer ind. Kort tid efter var der fuldt beboet, dvs. 30 damer havde fået et nyt hjem dér. Ejendom med grund og hus havde kostet 100.000 kr.

Da vi kom til stedet, var det et hus og en have i sin bedste alder, 28 år. Den dejlige baghave havde frugtræer med stor afgrøde. Især pærerne var fantastiske. Far plukkede forsigtigt ned – forstanderinderne fordelte, så alle fik frugt i en bordskål, og endda blev der mange til hylderne i kælderen. Nej, hvor der duftede i huset i de dage! En plukkedag

skete det, at en gren svippede ind i Fars venstre øje, og det blev slemt beskadiget. Han måtte have lægen hjem. Det sidste var næsten det, der tog mest på ham, som ellers ikke kendte til sygdom. Alle var bange for at hans syn havde lidt skade – men det gik så lykkeligt at han slet ikke fik mén.

Alle beboerne færdedes hurtigt og hjemmevant overalt. I deres egen lette gangart med de fine fødder lidt søgende og hovedet i lyttende position gik det rask og frimodigt gennem havegangene. Der var 2 store plæner, men de måtte ikke betrædes – hvilket ingen dengang fandt urimeligt. I det hele taget accepteredes regler og forbud som de var – ja det var nær ved at der blev sagt mange tak til mangt og meget, som vi i dag må erkende var et strengt seletøj – også efter dén tids normer. Ingen gæster på værelset efter kl. 10 – og ingen tilladelse til at komme hjem efter dette magiske klokkeslet.

For mig står stedet som et virkeligt hjem – i ordets mest nutidige og dækkende betydning. Men jeg var seende. En betegnelse som “arbejdsfør” – i teksten på husfacaden – ville ingen være generet af i dag. Men det var dengang noget damerne følte deklasserende. Antagelig fordi det bedre borgerskab blandt andet kendetegnedes ved, at der var piger i huset til hjælp – måske også havemand. Arbejderen var fantastisk afhængig af dem, der stod højere på rangstigen. At formindske den afstand var sikkert de fleste arbejders drøm.

Det var en slags etiket man satte på pigerne, når de kom til Blindehjemmet Mariendalsvej 30 og blev indrullet mellem “arbejdsføre blinde kvinder” – og efter nogle års debat blev “arbejdsføre” fjernet fra teksten på husfacaden.

Mange af beboerne kom fra overbeskyttede miljøer, hvilket dengang betød rolige hjem med jævn velstand og en mor der næsten altid stod til rådighed – i særlig grad for det handicappede barn. Et stille godt liv i en provinsby måske – men med ringe muligheder for at den blinde kunne få sin egen identitet endsige bruge sine evner til deres grænse.

At være arbejdsfører er i dag et plus, som alle nødt vil være foruden – i dag har de fleste også på et tidspunkt været spurgt, hvad han eller hun havde lyst at arbejde med. “Hvad vil du være, når du bliver stor”, hed det også dengang, men der var ingen realiteter bag spørgsmålet for dem, der havde et handicap og måske også kom fra små kår. Det blev stillet af venlige tanter eller andre, som fandt det morsomt at høre svaret, der måske viste hvor langt lille Lises drømme lå fra de realisable muligheder.

Det kunne man så smile ad. Fremtiden viste alt for ofte, at der havde været al mulig grund til det overbærende smil.

Vi boede på hjemmet fordi Far var portner. Han lukkede døren op og i når nogen ringede på. Ingen

måtte selv gå ind. Klokkeren udendørs var af blankpudset messing, stor og dejlig at trække i, og samtidig med trækket gik en klokkestang i bevægelse, og tre store metalklokker hæftet på stangen klingede nede i kælderboligen. Der var ikke elektricitet eller anden moderne teknik med i spillet: stangen gik gennem et hul i døren og nedad til kælderetaget. Dens lyd var ikke grim eller støjende – den var som når alpekøer løber i flokke på tre.

Far sad ikke bare og ventede på at skulle åbne dørudløseren. Han havde meget andet at bestille på hjemmet. Vi børn måtte lukke op, hvis vi var nærmest – eller Mor, som også havde sin part af det mangesidige job.

Man trak i udløseren og kiggede nede fra gennem ruden oven for kældertrappen. Hvis man kendte den som nu trådte ind, nikkede man et jank. Blev det forstået, gik den ankomne op i huset til den han ville besøge. Til kontoret med en regning eller til køkkenet med varer, til værkstedssalen med rør til sædefletning eller børster til binding. Men en fremmed måtte man op og spørge ud før en eventuel afvisning. Men var ærindet lovligt, skulle man for en sikkerheds skyld følge vedkommende videre i huset og sørge for, at kontakten til den eller det søgte kom i stand. Selvfølgelig kunne man ikke have folk løbende rundt og spørge sig for i det store hus, som først og fremmest skulle være et trygt sted for beboerne, der gik frimodigt og

hjemmevant på trapper og gange – fortrolige med hver en lyd af fødder og maskiners støj og selvfølgelig reflekterende og lidt bange, når fremmede fodtrin nærmede sig. Hvem mon vedkommende søgte? Mon man kunne hjælpe? – turde man overhovedet spørge? – Nu gik trinene til Annas dør – men hendes søster var det ikke – (hendes trin var hurtigere) – og Annas kæreste heller ikke, for han slæbte lidt på venstre. Nå, man måtte spørge ved kaffen.

Inden for indgangsdøren på Mariendalsvej 30 stod den mere end legemsstore kristusfigur med armene bredt skærmende ud.

Over figuren i de feltinddelte marmorvægge stod udvalgte salmevers og skriftsteder. Jeg kunne det hele udenad og gik aldrig forbi uden at ordene formede sig i hovedet – det var som en pligt over for figuren, som stod dér og selvfølgelig ønskede, man skulle huske teksterne. Jeg fandt det smukt – ligesom klokkerne fra Mariendalskirken, når de klang over området. I dag er kirkeklokkerne til stor gene for mange – “det er en rædselsfuld støj en årle sommermorgen – og hvorfor skal man hele tiden mindes om, at det er senere end man tror?”

Sådan er meget forandret. Men jeg kan stadig lide klokker og salmer og meget andet, som jeg lærte på Blindehjemmet.

I mit barndomshjem var man ikke religiøs. Mor fandt det var svage mennesker, der behøvede reli-

gion. Emnet var tabu. Far så noget anderledes på det – men han udtrykte det ikke. Mor havde tilkendegivet, hvad der skulle menes, og vi lærte ikke som børn at bede Fadervor hjemme, men det fulgte med fra Blindehjemmet.

Det hændte af og til, at der ankom 12 flotte spisestuestole fra et eller andet herskabshjem. De kunne have rørfletning i både ryg og sæder, og den fletning skulle Amanda Nilsson forny. Hun havde absolut intet syn, siden hun som 18-årig fik hjernebetændelse – men hendes rørfletning var fuldendt. Sådan 12 stole var en stor opgave. Det tog tid. Alligevel forekommer det mig, hun hvert øjeblik bad mig eller Far komme og rette fjerdelag. Efter fletning af 2 gange 2 henholdsvis vandret og lodret lag rør skulle man, ved hjælp af et hårdt greb i hvert eneste kryds med en pren, gøre klar for de rør, hun nu skulle trække i diagonal. Jeg tjente 25 øre på et fjerdelag, men det gik af tante Kuks private lomme, så jeg forvissede mig først om, at Far virkelig var borte det øjeblik situationen opstod. Det var nemlig en del af hans job. Tit stod han på lageret, hvor han havde værktøj til samling af klæde-, hår- eller neglebørster. Her hang også bundterne af rør og pakkerne med de fine hestehår. Det hørte til Fars arbejde at udlevere materialet og at montere børsterne med bagklædning.

På lageret var en blandet duft af bast og bambus.

Sådan forestillede jeg mig lugten ved Nilens bredder. Det var de mange rør: blanke på den ene side og ru på den anden hang de bundtet, ventende på at flettes i stolesæder. De knitrede blødt, hvis man strejfede dem. Sammen med den duft de gav fra sig – og duften fra hestehårene på hylderne – fuldendte de mit Nil-billede. Lagerrummets 7 kvadratmeter areal indtog hele den store verden. Jeg ved ikke, om rørene kom fra Ægypten, men jeg forbandt dem altid med et billede af vegetationen ved Nilens bredder. Man drømte sig til storkens land ved at rette de rørflettede lag. Mens arbejdet stod på sang jeg "Stork, stork langeben" eller "Hvor Nilen vander ægypterens jord" når de bad mig om det. Det gjorde de meget tit – dels for selv at overvinde genertheden ved at begynde en sang, og dels fordi de fandt jeg havde en god barnestemme. Jeg sang altid mens jeg vaskede op eller tørrede støv af. Først som voksen kunne jeg fornemme, at min sanglyst og min frimodighed på det punkt havde betydet meget for de blinde kvinder på hjemmet. Egentlig kønt har det nok ikke lydt.

En dag sad der en lille sort hundehvalp på trappen til nr. 30. Efter at være blevet bispist og kælet for måtte den selvfølgelig afsted til Internatet for herreløse hunde, skønt vi børn meget gerne ville beholde den. "Nogen savner den", sagde Far og Mor, som begge holdt af hunde, og Far tog den i cykelkurven. Internatet bad os tage den med hjem

igen, for så at bringe den hvis nogen meldte sig nu de iværksatte avertering. Vi levede i skræk nogle uger, men blev så opfordret til at beholde den da ingen ejer havde meldt sig, og hunden fra første dag havde nægtet at "gå hjem".

Tiden med Busser var vidunderlig. Den lærte nemt, og den var lydig, ung og utrolig glad. Altid. Den blev kæledyr for alle husets beboere. I arbejdsrummet for børster og stolesæder løb den fra stol til stol og svingede med læderstumper, klude eller en gammel bold, så enhver kunne høre og følge med i, hvad den nu lavede – hvor den nu var. Den glæde alle havde af Busser er helt umålelig.

Der var også mange andre afbrydelser i hverdagens arbejdstimer. Der kom damer der læste dagens aviser højt og måske en bid af en roman som fortsatte. Der blev holdt pauser, hvor Astrid skulle læse et stykke højt af en blindskriftbog – både for at indholdet skulle nydes og for at enhver blind tilhører kunne blive inspireret til at opøve læsekunsten.

Astrid var totalt blind. Hendes fingre svævede over punktskriften – hun snublede aldrig over et ord, og hun var selv dejlig uimponeret, når hun blev opfordret til at læse op mellem retterne under middagen for gæster af mere iagttagende end egentlig medlevende observans. De måtte godt imponeres lidt. Det kunne betyde en del for hjemmets image – og dermed for bevillinger.

Hele Blindesamfundets forstander på den tid hed Würstenberg – ham var man lidt bange for, og han måtte finde sig i den kritik, der fulgte med dette at være i søgelyset. Der stod respekt om ham – for meget måske.

Ofte blev Gunhild bedt om at gå til orglet – ved morgenandagten var det obligatorisk – men også ved andre lejligheder var hendes spil til stor glæde. Hun trådte i pedalerne – havde hovedet på skrå og trak ud og skubbede ind på knapperne uden tøven. Musikken var dejlig – Gunhild svigtede aldrig. For hende var jeg tit følgesvend til Godthåbsvej. Her boede hendes forlovede med brødre og forældre. Alle drengene i familien – jeg tror der var 4 – var født totalt blinde. Gunhild og hendes ven blev gift, fik etableret hjem og blev et lykkeligt par. Jeg tjente 25 øre hver gang jeg skulle ledsage hende. Det var et svimlende beløb, som mine forældre bad hende sætte ned. Men det ville hun ikke. Hendes lykke over at komme til Godthåbsvej var så stor, at hun måtte op på dette beløb for at føle, der var nogen relation i det.

Amanda Erica Fridolina Nielsson og Alma Mogensen var veninder. Af ydre så forskellige som to kan være. Den første kraftig, mørk og smuk, den anden næsten en dværg. Lys og stille tilbageholdende. De blev vore elskede "tanter". Tante Kuk, kaldte vi Amanda, som havde et kukkeur, og tante Musse, hed den anden tante allerede, inden vi

kom dertil. Kuk og Musse var uadskillige. Kuk havde haft sit syn til hun som 18-årig fik hjernebetændelse. Hun var dengang hos en sagfører som pige i huset, og sagførersfamilien havde den tætteste kontakt med hende lige til hun døde som 78-årig på et ældre-hjem for blinde kvinder på Ratsachvej, hvor "min sagfører", som han altid kaldtes, havde skaffet hende plads. Lykkeligvis kom Musse samme sted hen. Efter nogle år døde de næsten samtidig. De var enestående over for os portnerbørn. Intet var for godt til os – og med Far og Mor holdt de kontakten til den sidste dag. Selvfølgelig besøgte jeg tanterne, og inviterede dem til mit hjem, til jeg var op i trediverne og havde fået mand og børn, indtil Kuk og Musse ikke mere ville i byen.

Frk. Balling havde træben – ikke en pæn protese men slet og ret et sort træben, hvis gummidup man ikke tog fejl af, når dens dumpe, støddæmpede lyd lod sig høre på trapper og i salen. Hun bevægede sig rask trods en stor overvægt. Hun måtte kun benytte ét bestemt toilet af de 12 i huset. Den tids træsæder kunne ikke stå for presset af benet, som gnavede sig næsten igennem højre forkant af sædet helt ned til porcelænskummen i løbet af ca. 6 måneder. Det var vilkårene for en svært ganghæmmet, at skulle finde 1. sals "venstre" toilet, hvor i huset hun end var, når trangen meldte sig. Andre

måtte jo ikke udsættes for splinter i låret, og samtlige sæder skulle nødtigt udskiftes halvårligt!

Elisabeth Balling klagede ikke. Hun var vant til at tie og tåle. Foruden blindhed og mangelen af benet led hun af en hårsygdom, som havde gjort en paryk tvingende nødvendig. Dengang lyste parykker langt væk af unatur og kunne være vanskelige at sætte på plads, især når man ikke kunne tage spejlet til hjælp.

Men sikke fine hårbørster Frk. Balling kunne binde! Far kunne kende dem blandt alle de andre. Måske kunne Ane – Gunhilds veninde – tage konkurrencen op, men ellers ingen!

Frøken Heymann var en smuk jødisk dame. Hun havde et mahogniklaver i sin stue – det forlenede den med fornemhed, hvad der for øvrigt også var over hele frøken Else Heymanns person. Ikke bare fordi hun talte med stærk nasallyd, men nok så meget fordi hun havde race! Stor buet næse, elfenbenshud, sorte krøller i pur om kinderne og næsten ned til de lukkede øjne. Mange af damerne havde smukke øjne, andre slet ingen øjne, eller øjne som man nok må kalde meget uskønne. Men den gang var det ikke almindeligt at bære briller, med mindre det betød, at en anelse syn derved kunne forstærkes. Jeg har først senere – som voksen, set disse øjne for mig som enten smukke eller det modsatte. Den gang fandt jeg det selvfølgelig. Et tiltalende særpræg som var umuligt at skille fra totalbilledet af personen.

Det seende personale udgjorde en del af vor dagligdag, økonoma frk. Anna Jensen, kokkepigerne Nielsen, Falkesgård og Lindberg på skift. Den sidste blev gift med elektrikerens Roald Hansen, som arbejdede på hjemmet under en ombygning. Gangpigen Ingrid blev gravid med en syngende malersvend, der for ofte satte penslen fra sig.

Frøknerne Birgitte Ottosen og Bloch hjalp til på væve- og strikkestuen og begge var – kan jeg se i dag – kunstnere på deres felt. Frøken Møller var sart og neurotisk kontordame med mange hæmninger og hedt blod. Men det sidste var det nok svært at få afløb for i et hus med ca. 50 kvinder og én mand. Den ene mand var min Far. Og selvfølgelig var der grænser for, hvad man kunne lade gå ud over portneren – vel var han både køn og velopdragen, men ikke af stand! Men det at han dog var en mandsperson gjorde ham umådelig populær – man må nok sige elsket og tilbudt. Han blev forkælet. Når jeg her mange år efter hans død tænker tilbage, vil jeg gætte på, at de 4 år på hjemmet var hans bedste – de bedste i hele hans liv. Han blev påskønnet efter fortjeneste, men kendte sin plads.

Forstanderinderne, frøknerne Caroline Krebs og Julie Fischer havde styr på huset. De holdt tømmerne – de bevilgede i det daglige, eller afslog – de manipulerede (som det ikke hed dengang). Der stod glans og respekt om deres liv og arrangementer – deres private gæstemiddage, hvor det smukke

tranquebarstel kom frem i Frk. Fischers hvide spise­stue, eller det ensfarvede dybt mørk-grønne fajance, som jeg aldrig har set andre steder før eller siden.

Frk. Fischer var fægterske – der var sabler på væggene og netmasker og andet spændende grej som fortalte om sport, heste-tilbedelse og cykletu­re i knickers. Situationerne var foreviget og sat i ramme.

Frk. Krebs stod for de fine kniplinger, fornemt håndarbejde, silkegarn og rosenmønstret porcelæn og mahognimøbler i dagligstuen, som duftede af lavendel. Hun stod for de daglige andagter, salme­valget og de trøstende eller irettesættende ord til beboerne, som det nu var påkrævet.

Frk. Fischer var veninde med fru Garde, som boede i Fr.d.6.s Allé med sin direktørmand Axel Garde fra Gyldendal. En dag meddelte Frk. Fischer, at forstanderen havde erklæret Busser – den elske­de tilløbne – uønsket på hjemmet. Der kunne være risiko for, at de blinde damer snublede over den. Fra første dag var den forsynet med bjælde i hals­båndet, og i 2 år havde ingen – absolut ingen mær­ket gener på grund af dens tilstedeværelse, tvært­imod. Men hun var ubønhørlig. Busser måtte bort, men hun havde et dejligt hjem, som stod åbent for den, nemlig Direktør Gardes. Der var ingen vej udenom. Vi måtte tage afsked med Busser. Fru Garde hentede den, og de kørte bort i bil.

– 4 dage og nætter senere kom den alene tilbage. Den havde på en spadseretur i Frederiksberg Have smøget halsbånd og snor af sig og var pilet mod Mariendalsvej. Dens veje var uransagelige – men en nat vågnede tante Musse i sit 1. sals værelse ved at en lille kendt hundestemme peb. Hun lyttede intenst. Som den første der nogensinde har sneget sig nedad gange og trapper ved 2-tiden om natten i lang hvid festonatkjole for at åbne den svære yderport til det dydige hjem, Mariendalsvej 30, hvor alt åndede hvile fra præcis kl. 22, ilede Musse hastigt, uafhængig af lys eller ikke, forbi forstanderindedørene. Hun tog Busser op under natkjolen og rask tilbage til sin stue og under dynen med ham. Hun var temmelig stolt – høj i hatten, da hun kom ned i portnerkælderen næste morgen med den dyrebare skat.

Syn for solen

Det var absolut uproblematisk for Thora Jensen at sy på maskine. Hun var født blind, og jeg forestillede mig – mens jeg kiggede på hendes fine voksblanke negle der var så nær ved at rammes af nålen – at hendes indre billede af symaskinen var gult. Skinnende gult, måske som rigtigt guld, for hun spurgte tit (og med et stort smil på ansigtet) hvordan HUSQUARNA var skrevet. Med Guldbogstaver, sagde jeg, meget store og slyngede. Jeg tænkte

på, hvordan guldbogstaver så ud i Thoras fantasi, og lagde både højtid og glæde i stemmen for at støtte billedet. Ordet guld havde med morgensalmer og opstandelse at gøre, så for Thora, gættede jeg på, var maskinen, syningen og alt det hvide linned, livlinen opad. Håndmaskinen havde svungne former og altså guldbogstaver, som for de meget følsomme fingre var en kvart millimeter ophøjede.

Først havde Far maskinskåret stoffet til hovedpudebetræk, så foldede Thora det og gned hårdt med voks over folden, så den blev fast. Voksen lignede stearin, og det gjorde også Thoras negle og hænder, som dagen skred frem.

Uden afklip af tråden kørte betræk efter betræk fra hendes skød roligt ind i venstre hånd og videre ind under trykfoden. Højre hånd trak lidt i den syede søm på trykfodens bagside og lod derefter stoffet glide på gulvet i en lang kæde af store, velduftende dobbelte lærredsfirkanter. Stofmængden landede i et naturligt system som en harmonika og gjorde sømmen i modsatte side nem at sætte i gang, når bunken blev vendt en omgang. Yderst sjældent kom der kludder i lærredsbunken. Måske havde Busser strejft den under sin leg, eller et øjeblik gennemtræk havde skylden. Thora blev knotten, hvis det var det sidste der var årsagen, for gennemtræk var én gang for alle forbudt! Den ansvarlige fik skæld-ud. Både børstehår og rør til fletning skulle ligge regelmæssigt – og også Thoras sytøj,

men hvis det var hunden var det bare morsomt. Den var en black and tan terrier, lille og væver, meget menneskekærlig og nem at tage på skødet og sætte fra sig igen efter behov. De blinde damer elskede den og snusede dens nyvaskede pels i sig som supplement til duftene af det fine rene hestehår og bambusrørene til børster og stole.

Jeg var altid i arbejdssalen efter skoletid, for at hjælpe med uforudsete opgaver af nævnte slags, og sprang til på det mindste vink. Bussers leg var lyspunkter for alle damerne i arbejdssalen. Alle tog del i latteren over Annas neglebørste, der havde fået et hvidt hår mellem alle de sorte, eller over at den blanke side var kommet nedad på et enkelt rør i Amandas flettede spisestolesæde. Jeg kunne rette det – og samtidig synge for til ”I skoven skulle være gilde” så alt bare var dejligt igen.

Arbejdssalen havde vinduer til tre verdenshjørner. Den var lys og fuld af sol, som nogle kunne skimte svagt og alle kunne fornemme som noget at lune sig ved. Også de totalt blinde sagde: sikken sol vi har i dag, jeg så den straks jeg kom ind.

Et hvilket som helst tidspunkt havde sin solstribbe. Østvinduet og karmen og et stykke af gulvet om morgenen. Amandas plads fangede solen op ad formiddagen og forhøjede arbejdsglæden ved rørfletningen, og Thoras tøjbunke blev lun og derfor langt mere håndterlig over middag. Ingen behøvede afvente klokken til fyraften i solskinsvejr. En gik

mod vestvinduet og målte strålernes vinkel og gav den hyggelige besked til salen, at nu var der under ti minutter igen, eller lidt mere. Enhver gættede med, men især Astrid havde tidsfornemmelse og ramte på minuttet, når hendes hånd havde mærket solvarmen i karmen. Hun var også den bedste læser. Fingrene fløj over siderne og rørte næppe papiret. Hun havde aldrig haft syn, og ville sandelig nødig belemres med det, om det havde været muligt at få det. De seende var genstand for hendes medfølelse. Som de dog tit kom af sted! Fik øje på noget som efter hendes mening sletikke var der og overså andet – endda det var af uvurderlig betydning og umuligt at overse!

Hundevenner med ynde

Men Bussers "hjemkomst" ved midnatstid var en alvorlig sag.

Selvfølgelig blev fru Garde underrettet pr. telefon så snart det var passende tid. "Skrækkeligt" – om mine forældre venligst ville sætte mig og hunden i en taxa snarest muligt og i øvrigt, da det jo var skoleferie, lade mig blive natten over, så Busser kunne falde trygt i søvn i sin nye kurv ved siden af gæstesengen, som jeg ikke bare denne nat, men altid, var velkommen til at lægge beslag på. Gardes havde også en sort dobbermann importeret fra Tyskland. En smuk, lidt frygtindgydende vovse som blev min og Bussers ven. Det blev til hyppige besøg. Jeg har smukke og imponerende minder fra Fr.d.6.s Allé og fra sommeradressen i Nordsjælland, hvor jeg selvfølgelig skulle med også for Bussers skyld. Musti blev den for øvrigt nu omdøbt til.

Fru Gardes chaiselong var fransk og hørte til dét

i huset, som fortryllede mig. Den stod frit fra væggen, silkebetrukken og både indbydende og afskrækkende, men Musti skulle helst hoppe op.

Et silkefrynset sjal var flatterende slængt med folder til gulvet, hvor de højhælede svaneduns-hjemmesko blev halvt skjult. Aldrig havde jeg forestillet mig en sådan elegance – eller anet, at sønner bankede på døren til deres mors omklædningsværelse – endsige at nogle kvinder ejede et sådant, med alt det tilbehør som kun en prinsesse måtte være kvalificeret til.

Husets charmerende søn var garder i de dage. Premierløjtnant. Ingen kunne ret længe være uvidende om det sidste. Trods en svær migræne som nødvendiggjorde hyppige hvil på chaiselongen med pulvere, vandglas, kæmpesiffoner, sølvrøreske og fugtige kniplingslømmetørklæder, ignorerede fru Garde aldrig premierløjtnanten. Hans fornavn var lagt på hylden, når jeg var der. "Premierløjtnanten er hjemme til middag – dæk til fire" lød det fra den hjertensgode, elegante migrænepatient til den hvidkappede stuepige, som bragte budskabet videre. Jeg var den fjerde. Middagene var – sammenlignet med vores hjemme – som mimoser mod bonderoser. Man talte i tredje person til hinanden og holdt arme og hænder tæt ind til sig. Svævende let var den smukke borddækning i tyndt porcelæn, sølv og krystal på kniplingsduge og med den lille træklokke med elfenbenspal midt over bordet i sin snor.

Aldrig kaldte man direkte, kun gennem klokken, som direktøren ofte bebrejdede den sendrægtige reaktion, som gjorde, at retternes afløsning af hinanden var forsinket. Kun ét sted – ca. midtvejs i træklokken kunne elfensbenspalen skabe forbindelse. Vel at mærke ved et mandigt tryk. Fru Gardes fine blåhvide fingre måtte give op her, men Gyldendals direktør veg ikke. Det lykkedes altid for Axel Garde til sidst. Premierløjtnanten, som kunne finde på at kommentere tidsspildet lidt bramfrit og sågar foreslå, at døren blev åbnet og klarsignalet råbt af fulde lunger mod køkkenregionen, blev tysset på.

Jeg reflekterede over det, blev tilført pli, uden at vide det. Jeg var både tilskuer og medspiller i en slags vaudeville. Besøgene var som drømme. Jeg opfattede atmosfæren som værende ønskemål for ethvert menneske. Sådan burde alle have det. Det var livet. Skønhed, rigdom, fornemhed var selvfølgelig den virkelige sande mening med et liv. Nogen eller noget havde bildt mig ind, at vores derhjemme i portnerboligen var det rette. Jeg havde troet det. Men det var et falsum! Nu så jeg det.

Jeg blev altid sendt hjem i taxa fra sommerhuset eller Fr.d.6.s Allé, og der blev kontrolringet. Joe, det var lykke. Og tro nu ikke der senere i min beretning kommer en art afsløring – nej, familien Garde stod sig.

Et par døgn efter svævede jeg. Det skulle Far og

Mor ikke mærke, det ville være troløst og kunne måske medføre slut på eventyret.

Hjemme inviterede Far på spadseretur langs åen og til Søpavillonen. Sommer og vinter. Det sidste betød betragtning af skøjteløbere og drøm om engang selv at snurre i pirouette på blank is. På den smalle Ladegårdså kunne kun løbes frem og tilbage, så vi måtte til søerne. Der var langt at gå til Søvapillonen, og alligevel nød jeg det, for samværet med Far på tomandshånd var rart, skønt det altid var tavst.

Jeg kendte hans holdning: "det er ingen vej at tale om" sagde han uanset strækningen, når vi skulle nogen steder. Men han var ikke blottet for psykologisk fornemmelse, og dermed klar over kontrasten mellem de jævne, hjemlige leveregler og dem der gjaldt dér, hvor jeg havde tilbragt weekenden. Han gav spurvogn – helt uopfordret.

Jeg savnede hunden et par dage – og fornemheden. Men så var der mange feststunder på blindehjemmet, som hjalp på humøret.

Dem arrangerede Julie Fischer og Caroline Krebs. Førstnævnte havde især et kvikt humør og friske bramfri bemærkninger, som morede og lyste op. Men de var begge elskelige – såvidt vi børn kunne fornemme. Om man elskede dem fra beboerside, kan jeg ikke vide. Det forekommer mig dog, at der af og til blev snakket i krogene, når en eller anden var kommet på tværs af reglementet og

havde fået irettesættende ord og siden var lagt på is for en tid. Men feste og arrangere koncerter og foredragsaftener eller lignende af lødig underholdende art, det kunne damerne. Så satte man alle sejl til. Salen blev smykket med blomster og lys, som især alle, der blot kunne se en lille smule, havde fornøjelse af.

Der duftede. Og blomster er også dejlige at føle på. Lysene varmede og gulvenes nybonethed følte farlig, fornem og krævende under de nye sko. De pæne kjolers stoffer knirkede på en anden og spændende måde, og mange havde været nede i kælderen hos Mor og fået sidehåret krøllet med jern i dagens anledning. Det gav en særlig duft som af gemte klejner. Hårvask var højst en hver 14. dags foreteelse. Jo, de blinde damer havde stor glæde af disse arrangementer, som for en fremmed måske, i denne sammenhæng, virkede vel meget af øjenlyst. Måske var det Johanne Stockmar som – medbringende sit eget flygel – skulle underholde, måske frøken Krebses dejlige doktorbroder, som ville fortælle, eller Poul Reumert, Clara Pontoppidan eller en anden der ville læse op. Fru Meisner ville måske give koncert. Alle de dejlige kunstnere sagde ja til opfordringen: de kom, optrådte og havde et publikum så lydhørt, at det må have været en lykke for en scenekunstner. Det er svært at sige, hvem af de nævnte der gjorde størst indtryk på mig. Jeg husker dog, at jeg i mange år blev dril-

let i al godmodighed, fordi jeg, i fuldt alvor, svarede "kgl. hof-pianistinde" på det evindelige spørgsmål om, hvad jeg ville være, når jeg blev stor. Det var dagen efter Johanne Stockmars besøg – og jeg svævede endnu på skyer. Jeg var ni år.

Edith Oldrup Pedersens sang hørte jeg for første gang på Blindehjemmet i 1930. Smukt – dejligt lød det. Og hun står endnu for mit indre blik i sin buttede lysblonde skønhed – i blå fløjlskjole uden ærmer, hvilket var dristigt dengang.

Johanne Stockmar bragte altid sit eget flygel med. Det var en stor omkostning, men for mig et dejligt ekstra indslag i oplevelsen at få lov at overvære flyglets stemning om eftermiddagen og snakke med stemmeren om, hvad han lavede og hvorfor, alt imens han skruede og slog an med hovedet på skrå.

Kgl. hofpianistinde Johanne Stockmar satte sig så klokken otte i blå silketuft med sort frynsesjal til det velforberejede instrument, og alle blev tavse.

Mariendalsvej om foråret var noget særligt. Kæmpekastanjetræer i begge vejsider stod med kerte ved kerte af lysende blomster. Senere kom de tusinder af mahogniblanke kastanjer i de piggede grønne kapsler. Aldrig fik man samlet nok.

Store poser af bomuldsstof – beregnet til gymnastiktøjet – blev i stedet proppet med de brune halvrunde nødder med den drapfarvede liggeflade.

Om aftenen eller på regnvejrsgange var det et pragtfuldt legetøj – og Mor syede nye gymnastikposer igen.

En dag kom frk. Fischer med et funklende nyt og blankt tøndebånd til mig og seks lakskinnende bolde i et net. En vinterdag gav hun mig en helt ny kælk, som jeg selv valgte i butikken på Nørrebros Runddel. "De børn har for lidt rigtigt legetøj" sagde hun til Far. Det skulle hun ikke have sagt, syntes jeg. Men det hun købte var godt og blev brugt flittigt. Vi havde i forvejen bamser og dukker, men dem regnede frk. Fischer åbenbart ikke med?

Min daglige tur til Duevejen Skole, hvor Elisabeth Lave-Nielsen og frk. Hassing i årene på Blindhjemmet lærte mig dansk og regning – og i øvrigt om sommeren ekspederede min søster Inger og mig til feriekolonien i Højstrup på Stevns, har jeg kun lyse minder om.

En dejlig skole – også den. De få år det varede.

Også et hjem med klaver

En dag kom klaveret! Skinnende nyt, i mahogni med "Herm. N. Petersen & Søn" i guld på lågets inderside, blev det løftet af 3 stærke pianoflyttere ned fra bilens lad til kælderlejligheden, hvor det løftede hele stuen.

2.000 kr. kontant, eller 500 ud og 25 pr. md. plus renter, var mulighederne. Mor og Far havde valgt det sidste, da de aftenen før handlede på salgsudstillingen i Forum. Det var en begivenhed, der i 1927 og frem delte tilværelsen i før vi fik klaver og efter.

Af og til kom en beboer fra Blindehjemmet – eller Gudrun Koch fra nr. 28 – og spillede på det. Vi gik selv ærbødigt udenom det en tid, før vi tre piger så begyndte som selvstuderende. "Talenter kan selv" var Far og Mor enige om, og penge til undervisning var absolut udelukket. Med besvær lærte jeg mig noderne. En vis logik er der jo i bol-

ler og streger på et nodepapir, og efter en tid (med c d e f g osv. skrevet på tangenterne) kunne jeg spille Længselsvalsen af Beethoven og I Skovens dybe stille ro.

Far støvede klaveret af to gange daglig med gul flonelsklud med tern og vaskede kluden ugentlig og skyllede i glycerinblanding. Så hang støvet ved. Låget var normalt lukket. Den forgyldte nøgles plads var øverst til venstre, indvendig, under øverste låg. Kun Far måtte flytte mormors billede i guldrammen, så der ikke kom ridser i poleringen, når låget skulle løftes og nøglen frem og i brug. Det var højtid. Inden for en tidsramme var Far villig til at lukke klaveret op. Faktisk var han det døgnet rundt, for intet kunne gøre ham så stolt som synet af klaveret og en datter foran, som af og til ramte rigtigt i en af de melodier, han kendte og holdt af. Men hans stolthed var en hård belastning for den øvende. Åh, hvor ville man gerne ramme rigtigt for hans skyld. Tænk om man kunne øve sig i smug og pludselig overraske med et færdigt stykke uden slåfejl. Men på de vilkår var det umuligt. Han åbnede villigt – og "tog sig tid" og jagede ikke på den selvstuderende, men han sad dér.

Mens jeg baksede med Beethoven, sad Far på sofaens uopskårne grå mekka og lod guldnøglen gnide mod hændernes hårde hud. Det gav lyd. Før Længselsvalsen var på plads var gået nogle måneders selvstudium af de lodrette stregers anbringelse

på de vandrette og de vedhæftede åbne og lukkede ovale boller, plus et urimeligt antal af andre skrifttegn, som jeg håbede ikke betød noget særligt. Efter sengetid øvede jeg på dynebetrækkets striber. Som tiårig gav jeg op. Fars – ja og Mors – faste overbevisning om, at den der kan spille er "født med det" havde delvis fået medhold. Egentlig var det et gode, at vi manglede penge til klaverundervisning, for det modsatte kunne have medført, at 3 måske talentløse piger gik der og spildte både Fru Meisners tid og deres egen – foruden altså penge. Før jeg gav op var mit repertoire udvidet med Eccosaisen, Brahms Vals i As dur og Menuetten af Mozart. Det er ikke udvidet meget siden. Gudrun fra nr. 28, som gik til spil fra lille, spillede Frühlingsrauschen af Sinding så gipsen gik af loftet. Hun fik ikke ødelagt talentet skønt nok så megen undervisning. Hun var fra et hjem med klaver.

Oberstinde Koch i nr. 28 og Gudrun og Eva

I nabohuset på Mariendalsvej boede Gudrun. Jævnaldrende med min søster Inger og veninde med hende. Fra første dag på Blindehjemmet og mange år frem hørte hun med til familien.

Gudrun var i småtøret sort og hvid bomuldsjakke og det samme var storesøstrene Bodil og Ingerlis, da vi mødtes første gang. Ingerlis bar ydermere splintrende ny studentehue. Det gjorde hende imponerende i mine øjne. Vel vidende allerede som 8-9 årig, at det lå langt fra mine muligheder at gå i skole så længe, som huen krævede, gjorde jeg den til symbol på lærdom for de få. Lærdom og velstand. To misundelsesværdige størrelser jeg intuitivt følte ville komme inden for rækkevidde, hvis jeg bare aldrig slap drømmen og heller aldrig formulerede den.

Oberst Johan Peter Koch var lige død. Derfor de

sortternede kjoler på de tre piger og de brede sorte bind om jakkeærmet på de store sønner Torben og Jørgen. Oberstinden var netop blevet enke. Døden var kommet brat, forud var gået en karriere som officer, geodæt og grønlandsforsker på Mylius Erichsens ekspeditioner. Som leder af en ekspedition drog han over Nordgrønlands indlandsis i 1913 og skrev for evigt sit navn ind i historien – og på landkortet – og blev leder af Hærens Flyvertjeneste til sin død i 1928. Oberstinden var vænnet til at være alene, men visheden om vedblivende at være det gjorde hende af og til meget dybt ulykkelig. Men familien genvandt balancen og viste sig så at være utrolig glad og ligevægtig.

Nu mødtes vi så på vej til Duevejen Skole. Lege- de i frikvartererne og fulgtes hjem for så at smide taskerne og hinke eller sjippe på remisepladsen eller samle kastanjer under vejens kæmpe kastanje- kroner.

Torben, Ingerlis, Jørgen, Bodil og Gudrun og ikke mindst deres mor var altid spændende at besøge. Gudrun sad ved klaveret, og vi andre i syn- gende gruppe i dagligstuen eller på glasverandaen, hvorfra jeg også husker aftener med tordente til knitrende lyn og uvejr mod tag og ruder. Oberstin- den kunne fortælle. Spøgelseshistorier hørte til tor- denvejr og stearinlys på verandabordet, og siden trak vi til dagligstuen og hørte om oberstens bedrifter på Grønland, og betragtede de mange

hæderstegn der var givet ham og familien i den anledning.

Helt konkrete tegn i guld og sølv lå i fine etui med foer af rødt og grønt fløjl og underskrifter i låget, men endnu flere var ved hans død leveret tilbage, som reglerne byder.

Oberstinden var statelig med grå hårknode i nakken og stor blondekrave over langærmet sort bluse med mange biselæg, hvori den ciserede kæmpebroche funkledede i næsten vandret stilling på busten, der absolut ikke var tvedelt men kompakt som et smukt hvælvet gåsebryst. At få hende til at glemme sin magt og værdighed og ivrigt fortælle løs var som at vinde en sejr. Det lykkedes tit, hvis først man var accepteret. Og medaljerne viste hun frem med stolthed.

Portnerens børn var jo velopdragne og (hvad der undrede hende i starten) slet ikke ringe begavet. Især min søster Inger, men også jeg, nød godt af naboskabet. Else var på sit arbejde som buntmager elev hos Sønderbye i de år, og fritiden gik for hende med at brodere udstyr.

Det hændte tit, at vi tilbragte aftenerne og da vi blev større noget af nætterne hos Gudrun i nr. 28. Tiden gik med samtale og klaverspil – Gudrun var aldrig kostbar, men tog vores opfordringer og bønner om det og det nummer, som en kærkommen anledning til øvelse.

Når Enighedens Mejeri skramlede vognene igen-

nem Mariendalsvej, og mælkedrengens duft af kolde mælkevåde fingre bredte sig over haverne, når de tomme hvide flasker fra i går og de fyldte fra i dag blev ombyttet, hændte det vi var vågne endnu af glæde over musikken.

Efter nogle år var alt forandret. Gudrun blev kontorelev og de fire store var blevet studenter og skulle læse, så der måtte være ro, og Gudrun kom ind til os og spillede.

Bodil, som nu var 19, blev alvorligt syg. Familiens samlede energi fik et nyt mål i kampen imod hendes lungetuberkulose, som krævede både penge og megen energi for at bremses. Dyre ophold i Alperne og hen- og tilbagerejser, kontakt til de mest anerkendte specialister og opfyldelse af Bodils ønsker for at glæde hende mest muligt, kunne ikke hindre hendes død som 25 årig.

Gudrun hørte stadig til vores nærmeste. Talløse aftener spillede hun for os. Gjorde sig aldrig kostbar. Jeg lyttede og jeg så. Hændernes spring over tangenterne var lige så vigtige som tonerne de frembragte. Fra min tilskuerplads på skamlen skråt for hendes højre hånd nød jeg musikken og valgte lynhurtigt næste titel i samme sekund hun standse-

de. Af naturlige pauser i aftenens forløb kom f.eks. radioens Familien Hansen. Alle måtte absolut høre "Lystspilssituationen af Jens Loeber" som Aksel Dahlerups stemme introducerede fra den stofbe-

klædte højttaler i hjørnet, som et par år før havde afløst hovedtelefonerne i krystalskålen på spisebordet.

"Aage Hansen – Aage Schmidt, Gerda – hans kone – Ellen Roving, og Svigermor – Gerdas Mor – Olivia Norrie", fortalte Dahlerup og tilføjede altid "Handlingen foregår i det Hansenske hjem lige efter middag."

Ingen præst i nogen kirke har med tilsvarende sikkerhed skabt ro på sekunder i sin forsamling. Hver dagligstue i landet lyttede med andagt til Familien Hansen.

Så spillede vi igen og sang – eller gik tur under kastanjerne om sommeren og i knirkesne på Ladegaardsåen om vinteren. Og snakkede. Om forældre der var umulige, om jævnaldrende der forlovede sig for sent, for tidligt eller forkert og om tøj man ikke havde råd til, men måske kunne fremstille selv ved fælles indsats. Butterichs snitmønstre i stort antal blev købt, og mange timer og dage gik med opsætning, omsyning fra forrige års mode til nuværende. Indlæg af stivlærred og pladevat samt herkules- og bæltebånd fyldte i enhver piges æsker og skuffer i jævne familier.

Som almindeligt for hustruer, syede også Mor og oberstinden til deres døtre. Konfirmationstøjet var det første færdigkøbte, og siden fik man smag for fordele, det kunne medføre, som arbejdsbesparelser og mere pift. Og hjemmesyningen tog af.

Som 12 årig vandt jeg 100 kroner i en dagblads-konkurrence om et digt til forårets pris. Det førte til køb af en mørkeblå plisseret nederdel og rød cheviot overdel med matroskrave efter Mors fornuftige valg. Nobelt, for fint både til skolegang, fødselsdags- og anden komsammen på hverdage, hang det mest i skabet og ventede. Det krævede besvær bare at finde rette muligheder for brug, og jeg følte det krævede særlige ansigtsfolder, når det endelig var. Det fine tøj blev en skuffelse brugsmæssigt, men jeg kiggede på det med respekt – og mindedes med en vis stolthed anledningen der muliggjorde købet.

Smock-syning var sagen da jeg selv fik børn. 1945-1955 stod i de små kjolers tegn. Over rynker og læg på pergamentpapir og vliseline snoede man sig frem gennem et "smockmønster for småpiger" og senere et for større piger. Fotografering af Karin iført kjolerne, mens de endnu var struttende og læggene på plads, og af Carsten med pressefolder i "korte bukser til 3 årige" var en sideløbende præstation og udgift i efterkrigstiden. Altsammen dog udtryk for både følelses- og tidsmæssigt overskud, som kvinder siden har brugt anderledes.

En sommer tog Gudrun og min søster Inger rygsække på og drog til fods til Harzen. På vandrehjem sov de i medbragte soveposer og postkortene fortalte om spændende oplevelser, indtil de selv vendte hjem med vabler og andre minder og beret-

tede om en tur gennem et Tyskland i forventning. Det var i 1935. To år efter Elles død, som i mange år kastede skygge og holdt os i en tilstand af savn.

Sigurd købte sig et flygel, og Elles klaver vendte hjem igen, og blev basis for musik- og strikkeaftener en gang ugentlig. Gudrun spillede. Inger, min veninde Eva – som var kommet til da vi boede i Zinnsgade, og hun og jeg gik sammen hos frøken Balslev i Øster Farimagsgade Skole – syede og strikkede. Bagværket til teen var min opgave. De finske brød fik rigeligt smør og flød sammen til bradepandekage, hvor kun svagt markerede riller på langs og tværs fortalte, at hensigten havde været en anden. En evig – selvfølgelig ubegrundet – mistillid til opskriftens rundhåndethed, får mig stadig til at gøre samme fejl: en skive smør ekstra. Tit går det godt, men det hænder stadig jeg drukner velsmag og finesser i lutter lurmærket godgørenhed.

Modsat Eva, som jeg nu på enoghalvfjersensstyvende år er “gammel skolekammerat” med, er jeg noget sjuskeødsel, hvor hun er sirligt spartansk. Et godt supplement til hinanden. Som ung i året 1945 præsterede hun at sprætte sin brors kasserede garderuniform op – indfarve de talløse stykker i den skønneste rødlig nuance og sy sig en dragt, som ingen skrædder i byen kunne have syet flottere. Det var et værk! Hun bar dertil lysegråt tilbehør og var i denne efterkrigstid umulig at efterligne.

Hvem havde en bror der var garder og selv købte sin uniform, og hvis – hvem kunne så sprætte op og farve ind så ikke en søm gik til spilde, men tværtimod blev rengjort for trevler og mærkelige indlæg, uden at så meget som et ombuk havde trådmærker?

Eva bar kostbare sko og tasker. Langt over hendes normale prisniveau lå den grå slangeskins eller den handskebløde lysebrune, som blev båret næsten i armhulen og med et fast klem af albuen. Det var charlestonstil, og en spytkrølle på kinden undslap hatten skyggen som ved et tilfælde. Fru Bøttern på Amager havde luksus genbrugsbutik. Lange lykkelige teenageår med indkøb hos fru Bøttern, gjorde Eva og hendes søstre til rigtige damer i en tid, hvor hverken teenagere eller genbrug var normalbegreber. Fine damer, rigtige damer, voksne damer var, hvad man stiledede efter at være snarest muligt efter konfirmationen. Sådan blev mange forår forsømt i de år.

Fallesminde Knud pr. Fjeldstrup

Sandersvig havde det hvideste sand. Små næsten uhørlige bølger rullede ind med skaller af musling og andet. Vandet dejsede dovent tilbage over sandet, der lå som et rillet vaskebræt sådan en formiddag, og solen dansede i det og kastede guldglimt. Så klart alt var og glitrende gennem øjnenes frynser. En krabbe løb sidelæns over rillerne, og vandmænd satte runde mønstre som servietter, og sandorm små kratere. Det hele klukkede så fint og listede sig stadig nærmere mine fingre og fødder, som rakte lidt uden for den blå badekåbes ø. Vandet steg og der blev nok af det til svømmetur både langs kanten og længere. Badedragtens uld var lunt og mørkebrunt med 4 gyldne striber på skørtet, hvor man var bredest. Delfinen på hoften var hvid som badehætten, der havde hagerem og tryklåse. Badesko var overflødige i det rene vand men regnedes for mest passende. Hvide og af gummi.

Lydbilledet holder sig klart. År ud og år ind ved aftenstid er det et blidt indslumringsmiddel. Få fredfyldte minutter ... Sandersvig en sommerdag ... duften af salt og tang med småkryb og måske en stump rav ...

Når de kære kendte stemmer fra engen taler stille om truende krig i syd, mens høet stables og bierne summer, kan man umuligt være bange. Ikke sådan en sommer.

Forleden var der købt en selvbinder. Gårdejeren Ivar Lindberg var stolt og glad, og alle skulle have lov at hjælpe på engen. Passende mange pauser sikrede, at enhver fik både badetur, spist sin rigelige ration fra kurven, blundet en halv times tid og desuden fik udført et stykke arbejde i selvbinderens fodspor. Der skulle rives efter, lægges i stak og ryddes op.

Selvbinderen var købt den sommer. Rødmalet, velskabt og ventet med længsel ankom den til gården. Handelsmanden i bil og jakkesæt afleverede kvittering ved kaffebordet, som længe havde stået dækket, og fik nye sedler i stedet. Hans ledsager i hvid arbejdsskjorte gav maskinen en sidste afstøvning – mest af kærlighed for en mild morgenbyge havde bundet støvet. Vejret var nu lunt og stille, og turen fra fabriken var gået usynligt hen over selvbinderen. Men alligevel. Så gik han ind til de andre og kaffen og supplerede med instruktionen, når handelsmanden gik i stå. Man kunne så

ellers spørge hos Rasmus Møllers på nabogården, som fik én magen til i sidste uge. Festdagen sluttede om maskinen på gårdspladsen med tak og held og lykke med handelen og driften, og det var godt at vide hjælpen nær, om noget skulle skabe sig her i starten.

Så var vi henne på sommeren og Hans fra Flensborg var kommet på ferie som altid. Hans Jensen, brun og rank, med det sjælfulte ansigt så forskelligt fra bondekarlenes og med talent for både snak, sang og læsning, høstarbejde, kreaturer og mennesker. Når han entrede den smukke selvbinder med de brune heste for og kørte over strandengen, var Sandersvig verdens centrum – billedet var fuldendt.

Sønderjyske gårdmænd tog en Flensborg-dreng eller to hver sommer. Kontakten fortsatte gerne op gennem årene og var nu en sommerarbejdskraft, der blev budgetteret med fra begge sider. På samme måde som det øvrige land tog Københavner-børn.

Hans var dansker fra Flensborg. Den sommer var han 18 og jeg 15.

I arbejds pauserne sad vi på stranden om kurvene med kaffe og smørrebrød, som madmor ikke var ansvarlig for. Vi pakkede og smurte, og på hendes opfordring tog vi efter de gode ting, for gæster skulle efter hendes mening have det bedste – så ydede de det bedste i det frivillige arbejde. Spisepausen på stranden fremmede da gerningen desto mere jo bedre maden var.

Andre gæster langs stranden ved Sandersvig kom ikke os ved den sommer. Verdens centrum var vores klynge her om kurven og kaffen – vores samtale – Hans' smukke accent, brune tilbedende øjne og velopdragne adfærd – over for os, over for naturen, over for de tre brune heste, der skiftevis hvilede ved vandtruget, og over for selvbinderen han skulle bestige om lidt.

Spændstig og glad syngende.

Somre var gået. Men nu var det som om jeg så ham for første gang.

Se det summer af sol over engen, sang vi på hjemvejen fra stranden til gården. Fallesminde, smørhullet i Knud pr. Fjeldstrup. Gården som Mønsted har malet igen og igen. Uangribelig idyl. Familien Lindbergs 5 døtre var alle forudbestemt til gårdmandskoner og uddannet til storhusholdninger. Falle, eneste søn og sidst i rækken, bad for sig om hellere at måtte blive lærer end overtage gården, og det lykkedes mod at ældste svigersøn Markus og datteren Anna lovede at føre Fallesminde videre i Ivar og Maren Lindbergs ånd og ordne aftægt og det hele, når tid var.

Bertha var økonoma på Blindehjemmet på Mariendalsvej. København havde fristet, da en veninde fra Brødremenigheden en dag fortalte godt om storbyen – trods alt – og havde en stilling til Bertha – ydermere på Blindehjemmet, som var kendt for god kristen ånd. Forældrene skubbede

selv til, nu de hørte om det. Man kunne ikke lære for meget, om man en dag blev kone på en større gård med folkehold og elever. Skønt København lå langt væk, var der stadig en snor i Bertha gennem det religiøse fællesskab. Brødremenigheden i Christiansfeldt havde sine kontakter også til København.

Bertha var familiens livstykke. Køn af ydre og fuld af charme svingede hun både selv gryderne og gav ordre til andre i det store køkken på Mariendalsvej. Her mødte jeg hende og blev inviteret med hjem i lange skoleferier og siden. Når Bertha vendte hjem, jul og sommer, bragte hun glæde og lyssyn til gården.

Men ikke i år.

Hjem kom hun selvfølgelig. Det var ferie. Der stod hun pludselig – bragt det sidste stykke af rutebilen fra Haderslev – og med et noget forandret lidt bange udseende, skønt det da var Bertha. Ingen vidste hvor den trykkede stemning kom fra, men den var der – og blev der – og senere kom så nyheden, at hun ventede barn med en meget, meget dygtig elektriker, som hun elskede – og de skulle giftes med det første og bo hos hans mor i den lille men pæne lejlighed på Østerbro, og pladsen på Blindehjemmet var forresten sagt op så hun forlod stedet pænt og ikke løb af gårde.

Der lagde sig sort fortvivelse over gårdmandsparret, og omgivelserne blev smittet. Helt ud i stal-

dene var der anderledes end før med en mere afdæmpet raslen af tøjer og grimer, og karlene stod ikke i vognporten og røg tobak eller kom ind og spurgte efter rødgrød før sengetid den aften.

En vidunderlig høstdag kom i hård relief. Den meget bibeltro og nu rystende Maren Lindberg på Fallesminde var fortvivlet. Hun vred hænderne og bad til Vorherre, vel vidende det var for sent, og til præsten sagde hun, at gangen bag datterens kiste ville være hende lettere end gangen til alteret med et urent brudepar, hvoraf halvdelen var hendes eget kød og blod. Mange forstod hende så godt så godt. Men ingen kunne hjælpe med at gøre gjort gerning ugjort, om så hun gav alt hvad hun ejede.

Præsten trøstede med at tilgivelsen oven fra gjaldt alt og alle, men hendes store sorg forstod han – også han så helst Guds lov blive fulgt.

Nogen, måske mange, havde nær brudt Guds lov, og en stuepige var på grund af dette næsten lovbrud, blevet sendt hjem til Århus. Handling var jo ikke nødvendig, slet tanke var galt nok, og hel- det ville jo så, at man havde fornemmelse for fristelser, og dermed for deres tilintetgørelse i tide. Maren og Ivar havde godt nok hørt de betragtninger blandt folk, men tilfældet Bertha og Roald var jo netop galt ved, at man havde givet efter og ikke standset fristelsen.

Mærkeligt med al den snak om synd den sommer

her i det dejlige Sønderjylland. Der var nok at spekulere over. Nogle forældre for eksempel – hvis bryllupsår blev tyset, når deres førstefødtes fødselsdag blev nævnt – kunne de have været syndere? Det kom an på troen, påstod nogen, men andre dømte hårdt og så ingen formildende omstændigheder ved at ligge sammen før brylluppet – og slet ikke hvis det blev opdaget.

Maren og Ivar Lindbergs første barnebarn var "uægte". Det var ubærligt. Fortvivlelsen fik frit løb ved nabokaffe og efter kirketid med de andre forældre, hvoraf nogle viste sig at have ventet det skulle gå galt for Bertha i København. Hvorfor sendte I jeres kønneste, spurgte svigerinden fra Bukshave, og lod blikket glide over kirkebænken med de fire andre døtre fra Fallesminde. Anna, Dinne, Karen og Søster, som faktisk hed Margrethe, var da søde og pæne, men Bertha var smuk.

Men lille Ivar, i fortrøstning opkaldt efter morfar, var og blev uimodståelig. Maren og Ivar blev langsomt men sikkert lykkeligere end nogensinde, netop i stunderne hvor de tumlede med ham. Han blev længe hos dem, men til København måtte han, dér hvor Far kunne få godt elektrikerarbejde og Mor igen blive økonoma i et større hus, hvor et barn kunne komme med i dagtimerne.

Maren og Ivar gik ind i sig selv. Over nogle år var der bryllupper, så kom aftægtstiden hos Anna og Markus, en økonomisk nedtur for slægtsgår-

den, sygdom og krig. I tilbageblik alligevel et godt og rigt gårdmandsliv.

Danske Hans fra Flensborg havde tysk dåbsattest. Det havde ingen vidst og heller ikke interesseret sig for, han var altid bare den danske Hans fra Flensborg. Men nu kom der indkaldelse til tysk militærtjeneste, på et tidspunkt hvor folk med politisk indsigt anede krig.

Hans og jeg skrev mange breve til hinanden, men mødtes aldrig som voksne. Mod slutningen af nitten hundrede trediveerne ebbede brevene ud. Hans' sidste adresse var Gartnerstrasse i Hamburg.

Ad Øverødvej til Gl. Holte Skole

Den strækning begyndte at betyde noget for mig for godt 75 år siden – og det gør den stadig. Den har ikke forandret sig i længde – men i udseende. Alligevel kender jeg den bedre end nogen anden vej. Som alt hvad man indprenter en 5-6 årig hjerne, står synsindtryk og oplevelser fra dengang klart og levende for mig. Godt det samme, for det var en dejlig tid, i et område som – også dengang – var rart for børn at vokse og leve i.

Ny Holte – sådan hed det – var en by, man kom til med gammeldags tog – der var fyrbødere og lokomotivfører og masser af kul involveret i driften. Stationsbygningerne var mørkerøde træhuse – og kiosken overfor var i samme stil. Kioskejer Andersen og hans gemytlige avisdreng sørgede for, at alle i sognet fik morgenavis ved 5-tiden uanset vejr og årstid. Mange koner fra oplandet tog en

avistur om morgenen for at tjene lidt. Det var ikke et smart studenterjob som i dag – snarere en tjans der blev regnet for lidt sølle. Alligevel kom mange cyklende helt fra Buskehøj eller Gammel Holte for at hente den daglige bunke til udbringning. Tonen hos Andersen var gemytlig – der var sjove bemærkninger til de faste kunder, som skulle have tobak eller chokolade og "Hus og Hjem" inden de steg på Sausts gule rutebil, der lå højt på vejen og havde sejldugstak over karrosseriet. Restaurant "Udsigten" var kioskens højtliggende nabo. Her var endestationen for mange københavnerskovture. Fra bordene havde man et dejligt vue over Vejlesø, Dronninggaards Mejeri med heste, vogne og skramlende spande – og over alléens villaer.

Vi der boede på Øverødvej – midtvejs til Gammel Holte – tilbagelagde turen til Ny Holte til fods. Det var billigst, og vi var vænnet til, at det var rigtigst at gå. Selv når Mormor eller Bedstefar kom på søndagsbesøg fra København, gik vi til stationen for at hente dem og fulgte dem ofte til fods til toget igen om aftenen.

Undervejs måtte Bedstefar aflægge det ene stykke tøj efter det andet. Hvis det var varmt ankom han – efter tidens begreb afklædt – i skjorteærmer (med holdere), uden slips, vest og jakke og med 4 knuder i lommestørklædets hjørner for bedre at kuple det over issen.

Gulduret var et problem – normalt hang det i en

kæde, som beskrev en smuk bue over maven fra en vesteknap til en lomme. Nu måtte det bæres i buk-selommen sammen med nøgler, tobak læderpung og andet uværdigt.

Turen gik forbi gasværket, asylet, brugsen og op ad Tjærebakken med sanatoriets smukke røde bygninger – forbi grønthandler og bager i Øverød og til Havarthigaarden. Her boede Clausen med familie – hans svigermor, den gamle fru Nielsen, lavede endnu gårdens ost med stor dygtighed og håndkraft.

Clausen havde solgt Far den jord, han byggede "Lønnen" på. Ryegaardens grønne marker lå bag huset og Havarthigaardens foran og ved siden. Vejmand Niels Nielsen og hans kone Martha var de eneste naboer. Noget senere blev det tredje hus bygget af Christiansen, som med sin lille hest og vogn fragtede lettere gods for folk. De tre små huse lå som en oase – den eneste på Øverødvejen før vi nåede Gammel Holte. Dér boede blandt andet købmand Hansen, og vores tur gik tit til hans butik, eller til Gammel Holte Bageren. Forinden passerede vi Brugsen, hvor Malmberg residerede, og mange dels handlede og dels havde samlingssted, når der skulle udveksles bynyt.

Men vi skulle til Hansen. Turen tog 20 minutter hver vej – Mor gav os kurven på armen og en seddel med. Hvis købmandssønnerne Christian og David var i butikken, var deres morsomheder og

slagfærdige tone rigeligt turens anstrengelser værd. I tilgift var der altid et gratis kræmmerhus bolsjer. Regnskabet blev skrevet på sukkerposens klisterfold, hvor der var dobbelt papir. Var det Hansen selv, måtte han have posen næsten op til næsetippen – man var ikke hurtig til at anskaffe briller dengang. I drøje tider kunne enhver få en bog – sort med et lyserødt trækpapir mellem siderne – her blev posterne opført til bedre tider.

På Gammel Holte Asyl boede familien Aarøe – begge forældre var lærere på skolen – og deres dygtige børn skilte sig ud fra mængden på flere måder. Deres påklædning gjorde størst indtryk på mig – dengang. Drengene havde skotske skråhuer med lange ternede silkebånd ned ad nakken. Dertil uldne frakker syet i figur – og i farver som huerne. Det var et imponerende syn. Jeg beundrede familien. 25 år senere udstyrede jeg min førstefødte med sådan en hue – det blev ingen succes, men jeg fik realiseret en gammel drøm – bare en generation for sent!

På den elskede skole, der i dag ligger lige ved motorvejen og fylder 5 gange så meget som dengang, og slet ikke er folkeskole mere, begyndte jeg en dag i det dejligste vejr og i overstadigt humør som seksårig videbegærlig elev. Det var hos overlærer Kirkegaard. Man følte at skolen var hans – og at man var i familie med både ham, fruene og de 2 kønne døtre. Deres hus virkede som var det

næsten på størrelse med skolen, og hyggen og velværet skinnede formelig ud fra vinduer og døre hos overlæreren.

Så var der lærerne Rasmussen, Nielsen, Hansen, Rydam og frøken Harfoth og måske flere, men de nævnte gjorde størst indtryk på mig. Frøken Harfoth fordi hun boede i Øverød og var ejer af en cykel med en hjerteformet sadde med metalkant, og et fint flettet net om baghjulet. På den cyklede hun to gange daglig forbi vores hus. Jeg stod meget gerne ved lågen for at neje for hende. Jeg beundrede lærere under enhver form!

Men lærer Erik Rydam var dog den bedste, – nybegt løjtnant i uniform, da han modtog mig og de øvrige, der fik ham som klasselærer. Fra første skoledag var alle piger betaget. Ydermere viste det sig snart, at hans indre svarede til det lovende ydre. Hver dag var en fest.

I Ryvangen boede entreprenør Frederiksen. Hans datter Erna gik i min klasse, og vi fulgtes ad Øverødvej. To morgener mindes jeg, at hun fortalte der var kommet en lillebror i nattens løb. Jeg var imponeret og misundelig – den slags hændelser havde jeg aldrig oplevet hjemme. Også på anden vis havde Frederiksens store linjer. En dag flyttede de til Bagsværd og fik stor bondegård – og der kom andre folk i Ryvangen.

Frederiksens nabo dengang var postbud Nielsen. Han og konen havde "de gamle" boende – og søn-

nerne Willy og Edgar. Det var noget af en storfamilie. Farmoderen kørte i sin fine rørflettede rullestol, og Farfar skubbede den. Der var gode spadse-
reture i omegnen. Søllerød over Attemosevej med udsigt over "Brillerne" – eller forbi "den sorte bonde" til smeden. – Petersen var altid i smedjen. Smedekonen og datteren Lilly residerede i køkkenet med kobbertøjet og i de smukke stuer i det gamle lyserøde hus, som var nabo til Gammel Holte Hotel. Gnisterne fløj over hesteryggene, når Petersen skoede. Bagefter vaklede de nyforsålede heste over de toppede brosten i gården og ud på vejen, medens Petersen med det fine sorte overskæg med krøllede spidser stod og iagttog dem og smilede, medens han børstede læderforklædet.

Børnene fra Buskehøj og Mariehøj kendte vi ikke – det var som om, de boede langt borte på den forkerte side af skolen.

Men Købkes Benny og murer Andersens Johannes gik i min klasse – og fiskehandler Petersens Anna fra det mest nykalkede og velpudsede hjem i Gammel Holte Gade. Benny havde fødselsdag i den tid hvor viktoriablommerne var modne. Festen stod i blommernes tegn, da han fyldt otte. Hos Købke – der foruden gartner var sognefoged – stod rabarber og frugtbuske i endeløse rækker. Enten han eller gartner Lindahl hentede afgrøden fra småhaverne i oplandet. Hos os midt på Øverødvejen kom de også. Vi solgte så meget vi kunne, men

tog fra til hjemmesyltning først. Vi var sidste station for bærmanden – resten hørte til Ny Holte og blev betjent af handlende der fra.

Mange børn tjente en skilling hos gartnere – men det var et slid at plukke jordbær eller stikke tidsler – det kunne mange af egnens drenge tale med om.

Holte Avlsgård og den smukke Gammel Holtegård var stationer på skolevejen. Man kunne sidde på en sten og hvile – og drømme om livet som det måtte forme sig i de boliger. Pludselig kom måske en statelig rytter ud – det var et syn! Det var længe før rideskolerne for "hvem som helst" dukkede op. Hvem vender sig efter en rytter i dag?

Måske mødte man Posten. Nielsen læste mens han cyklede – orienterede sig i de åbne postkort og måske råbte han: Din Mormor kommer på lørdag og bliver en uge! Det var en rar meddelelse. Og duften, af den sorte lædertaske posten havde på maven, var også rar. Tasken hang i skrårem over skulderen og var til at bære på ryggen, men det var nemmere på den anden måde, så var næste adressat lige ved hånden.

Både Nielsen og de, der bragte os varer, blev budt på kaffe ved køkkenbordet. Sådan fik vi tilgivelse for, at vores hund Teddy af og til fik for godt fat i et bukseben.

Tabor – stod der over købmandens tilbygning. Her gik vi i søndagsskole. Hansen tog fat med stor alvor. Netop som det var mest højtideligt rullede

kulørte kugler med stor larm over gulvbrædderne – sendt afsted af hans egne lystige sønner på sidste række i missionshuset. Det kunne knibe selv for os velopdragne piger at bevare alvoren. Sandt at sige var vi dybt skuffede, hvis en søndagsskoletime forløb uden disse vante afbrydelser. Jo, Christian og David var faldet langt fra stammen.

På skolen sørgede skolebetjent Ferdinandsen og hans kone og børn for rengøring af såvel materiel som menneskebørn. Lugten af træuld og sæbevand, i forbindelse med varmt vand og dampende træbænke med bunker af delvis rent undertøj i skolens kælderetage, står endnu i næsen.

Man glemmer heller ikke fru "Færdig-Hansen"s milde fingre, som knappede livstykker og rettede hårbånd, så pigerne kunne være nette fra yderst til inderst, når de forlod badet.

Vi havde skoletandpleje på Gammel Holte Skole! Det er fantastisk at tænke på, at f.eks. Bornholm endnu i 1975 manglede dækkende skoletandpleje. Allerede dengang i 1925 fungerede det i Søllerød. To gange om året ankom tandlæge med assistenter og alt udstyr, og samtlige børnetænder blev inspireret.

Skolens læge var også tilbagevendende med korte mellemrum og kiggede fortrinsvis efter ubudne små dyr i håret eller undertøjet. Vi tre piger hørte til de velplejede med nystivede forklæder. Det var Mors stolthed. Den frygtelige skam, der

kunne overgå de mindre sirlige stakler under lægens omhyggelige undersøgelser af de glemte områder af legemet, faldt selvfølgelig på forældrene – men børnene måtte bære den.

Men alligevel – der var godt i det grønne område – også dengang. Vi flyttede til København for en lang periode og kom tilbage da jeg var 16. For sent til at komme i den gamle skole igen. Men beslutningen om at ville høre til her blev for vort vedkommende – og mange andre nygifte søllerødborgeres – realiseret ved huskøb i Virum. I nabosognet føler vi os også på hjemmebane og tænker aldrig på sogneskellet.

Dengang og siden

Mine bedsteforældre på Holger Danskesvej blev gamle. Bedstemor 82 og Bedstefar 84. De døde uden at være flyttet fra lejligheden udover de par dage på Frederiksberg Hospital, hvor en lungebetændelse afsluttede livet for dem begge med få måneders mellemrum. Deres gammelliv gik med familiebesøg, kortspil, strikkesøj og avislæsning nær ved gadespejlet. Stuelejligheden gav mulighed for at følge livet udenfor og opdage eventuelle gæster tids nok til at lægge garn og pinde fra sig, folde avisen og nette sig lidt ved konsollen mellem vinduerne, og gå til døren.

Nu skete der lidt. Kaffen kom på bordet sammen med glasspanden med småkager og de malede roser udenpå, som ville have vundet ved lidt grundigere vask af forsiringerne og guldbelægningen. Øjne og øren hos de gamle var noget svækket, men de klarede sig. Årstallet var 1930.

På mig virkede det sølle, at Bedstemor og Bedstefar gik i "Ensomme gamles Værn", hver gang der var mulighed for lidt underholdning og kaffe med brød i lokalerne inde i byen. Jeg skammede mig, og følte mine forældre gjorde det samme, over at vi ikke var nok for dem. Det, at de blev passivt underholdt for at slå tiden ihjel, kunne jeg allerede som 10-årig, føle som noget dybt tragisk.

Den tavse bebrejdelse i det var ubevidst fra deres side, men vi følte den i familien faktisk som en berettiget kritik, men verfede den væk i tavs erkendelse af at der sandelig var store fordele ved det.

Mine forældre, søskende og jeg udgjorde ikke en ideel næste og næstnæste generation.

Jeg fandt Bedstemor og Bedstefar lidt uappetitlige, og skønt de var rene og pyntede hver gang vi sås, undgik jeg den tætte kontakt. Deres tænder gnækkede og med korte mellemrum kom et ekstra smæld og et ubevidst fløjt. Måltiderne var en prøvelse! At spise suppe sammen var næsten uudholdeligt. Pinen var mig så voldsom, at jeg aldrig siden har fået et naturligt forhold til supper.

Det var lidt bedre med Mormor. Men kun lidt hvad angår nærkontakt og velvære om middagsbordet. Hun havde slet ingen tænder. Munden faldt ind. Alligevel var hun forfængelig. Håret skulle være blankt, nyvasket og midterskilt for at ende i knude og skildpaddespænde lige over den kridhvide blonderkant på den lange, folderige sorte kjole.

Hun var sart og fintfølelse og regnede sig for hævet over de jævndrende Bedsteforældre, som bl.a. ved at gå i "Ensomme gamles Værn" appellerede til hendes foragt. I modsætning til dem var hun ikke arbejderbarn men lærerdatter fra et godt landsogn og havde adskillige boglærde søskende og fætre. Hun var moster til forfatteren Thorkild Gravlund og faster til Bodil Koch, kirkeministeren. De og hendes brødre, der selvfølgelig begge gjorde hende stolt ved at være direktør hos h.h.v. Brandforsikringsselskabet og Holger Petersen, blev nævnt med passende ærefrygt. Hun mistede imidlertid selv familiens anseelse ved at falde for en møllersøn med hang til stærke væsker, men sin personlige værdighed, klare hjerne og gode replik bevarede hun til sin død som 87-årig.

Jeg stod hende lidt nærmere, men havde alligevel store forbehold. Bl.a. på grund af hendes ironi som blev kaldt humor, men på mig virkede kold og afskrækkende. Den var præcis og rammende i beskrivelse af denne eller hin slægtnings særheder eller dristige dispositioner.

"Siger hun også sådan om os, når andre spørger hvordan Valborg og Anthons børn teer sig" tænkte jeg. Det var forsonende at hun hjalp os med bærplukning i haven, syltning og slagting – og siden – da Mor og Far flyttede til København og i en mindre bolig – kom en fast ugedag og tog fat på stoppetøjet, som i dagens løb flyttede sig fra spise-

bordets ene ende til den anden og ændrede status undervejs, så det blev en fornøjelse at tage stykkerne i brug.

Hun var tusind-kunstner, når det gjaldt lapper, stopninger, flipvendinger og nyt underærme i striktrøjer. Silkestrømper til optrævelse og genfødsel som fine silkesjaler, lyseduge eller sommerhandsker var nogle af hendes specialer.

Mormor var en ægte Thastum sagde man. Det betød brune øjne, høje kindben og en sydlandsk gylden hud og levende i udtryk og bevægelser. Marie Thastum Jensen var enke efter den møllersøn fra Reersø hun forelskede sig i som purung og for hvis skyld hun mistede sin families respekt. Morfar, møller Jensen, kender jeg kun fra et fotografi af en cirka 30årig mand med masser af mørke krøller og et smilende, sorgløst ansigt.

Store Kongensgade nr. 100 havde en løve over indgangen. Fire trin op, og man var i højde med stenløven og kunne næsten lægge hænderne på manken af den. Med stor tålmod i blikket kiggede løven på linie ét, når den efter et hvin mod skinnerne stoppede et lille stykke fra huset og lod os hoppe ud. Altid samme blik: tålmodigt og lidt fortvivlet, for St.Kongensgade var grå og smal for det kongelige dyr, men den gjorde indgangen til nr. 100 til en portal, skønt den i virkeligheden var trang, og udgjorde en kanal der førte gennem forhusets hele dybde og ind til mellemgården med re-

tiraderne og til baggården, hvor ingen gik ind hvis det kunne undgås. Huset hed Løven. Ingen vidste hvorfor. Heller ikke Københavns Historie fortæller det. Men et billede er der, af løven der ligger og tænker.

I mellemgården lå Mormors opgang og virkede fortrolig. Uden el. og vand inde og med sparsomt dagslys var hendes lejlighed dog et rart sted. To små stuer – hver med et smalt vindue – og et køkken helt uden vindue, men altid med petroleums-lampen brændende.

Her residerede Mormor. Ved strikkekurven i vinduet, med blikket rettet skråt over brillerne mens fingrene flintrede af sted med garn over pindene, sad hun – når det var hjemmedage – på den sortmalede køkkenstol med den tynde stramajpude i sædet. Altid. Jeg mindes aldrig at være kommet forbi løven og ind midtvejs i gården, uden at Mormor sad der i vinduet på første og nikkede ned. Stoppedagene i familien havde vi skema over.

Mormor havde boet i forhuset, hvor der også var et husgerningskontor. Det var før 1925. Hun syede dengang herrebenklæder på maskine og havde råd til en lejlighed i forhuset. Buksematerialet blev bragt af grosserereren og senere på ugen hentet og bragt videre til færdiggørelse og justering af benlængden hos en anden hjemmesyerske. Mormor skiftede lejlighed da symaskinen stod for hovedreparation og skulderen strejkede efter mange års

uhensigtsmæssig brug. Der var 6 kroner pr. måned at spare ved at flytte. Hun ændrede livsstil, opgav symaskinen og begyndte som stoppekone og hyggespreder hos de 4 af sine 5 døtre, indtil sporvognsturene rundt blev for strenge.

Moster Henriette var diakonisse på Dianalund og boede altså udenfor Mormors stoppekreds. I sin jomfrustand og mørkeblå dragt virkede Henriette rig og fornem. Rig var hun nu ikke, men for os børn et ophøjet væsen. Hun tog tit med Høng-Tølløsebanen og videre til København, spadserede så fra Hovedbanegården gennem strøget og videre til Mormor i nr.100, hvor hendes lange mørkeblå dragter og sorte knapstøvler, det kridhvide stivede hovedtøj og de lange mørke silkekapper til udendørs, blev anbragt over seng og bord – alt for fornemt til at hænge på de to jernknager ved indgangsdøren i stuen, som også gjorde det ud for korridor. Her i dunkelheden var også et køkkenspejl, som på ”Henriettes dage” kom hen på vinduessprossen, for at sikre at bånd og kapper var på plads før messebesøget i Marmorkirken, som var fast ritual på Henriettes søndage.

Der vankede gaver, som patienterne på Dianalund havde fremstillet, når moster Henriette var der – det betød ekstra mange familiebesøg hos Mormor – og masser af uskyldigt sjove historier om de sarte patienter på Dianalund.

Det havde været Mormors dag hos os på Marien-

dalsvej. Næste dag var så hos moster Dagmar og onkel Valdemar i Sct.Hansgade – inde i bunden af en lidt uhyggelig smøge, hvor samtlige messingbrevsprækker på vej op til femte, hvor de boede, altid stod på klem, som om nogen holdt et par lurende øjne der i revnen for at være klar til angreb, når man drejede og gik videre op. Det skete dog kun i fantasien. Trappen var drøj og Mormor pustede ud på hver afsats og nåede med svær åndenød op til Dagmar og Valde og børnene Kaj og Margit, der alle kunne levere huller i strømperne alene ved sliddet af de daglige trappeture. Gudskelov for Mormor, som også holdt hånden over onkel Valdemar når moster Dagmar skændte.

Moster Ingeborg og onkel Charles boede flot i hjørnelejlighed med blomsterbugnende altan på Jagtvej med udsigt over Fælledparken. Der var herskabeligt. De havde også buntmagerværkstedet og butikken Schwartz' efterfølger i den indre by og sommervilla i Vedbæk, hvor Mormors stoppedag foregik om sommeren.

Sidst kom moster Frederikke og onkel Jens på Niels Bohrs Allé i Søborg. En kæmpevilla købt i ”den go’ e tid” som Far altid sagde, for ligesom at minimere forskellen til vores, der var mindre fordelagtigt anskaffet. Niels Bohrs Allé var ikke hyggelig, og huset Ikke noget rart hus heller. Stemningen var altid lidt trykket. Det havde med Kamma at gøre. Hun var Jens og Frederikkes adoptivdat-

ter, og både en køn og begavet pige, som levede sundt og godt uden at vide om adoptionen før på sin konfirmationsdag. Alt var godt indtil da. Hendes adoptivfar, onkel Jens røbede så i talen til hende ved middagen, at hun var adopteret, og at ”moster” Ingeborg, som sad dér, var hendes rigtige mor. Alle om bordet var i familie og kendte forhistorien. Alle havde – ved alt hvad der var dyrebart – for fjorten år siden lovet at holde sagen hemmelig for evigt. Ja, løftet om tavshed havde været betingelsen for, at Jens og Frederikke fik lov at adoptere den pige som Ingeborg kom for skade at føde året før hun mødte Charles, og de to indgik ægteskab i stormende forelskelse. Ingeborg ville have ham og han hende og ingen af dem havde gravet i fortiden. Ingeborg havde ønsket at bortadoptere, og hendes søster og svoger tryglede om at måtte få den lille søde pige, som aldrig skulle få noget at vide, når nu det var så vigtigt for Ingeborg at gøre sig helt fri fra en fortid hun fortrød.

Ingeborg og Charles’ tre børn var nok de mest overraskede. De havde svært ved at finde søskenderollen. De var på dette kritiske tidspunkt 13, 10 og 5 år og fik pludselig en storesøster, som deres mor og far ikke havde nævnt før, og hende som de aldrig havde tvivlet på var deres kusine. Hun havde, hvad der absolut ikke dengang regnedes for et plus, et kobberødt hår og nogle kvikke fregner. To ting som nutidens unge ville misunde hende.

Det var ikke gået sporeløst hen over hende at Jens og Frederikke dyrkede spiritismen ganske ivrigt under hendes opvækst. Hun var et lidt mut barn.

Der blev talt med ånder, og bordbenene løftede sig lystigt under dugens tunge nedhæng, når medicinerne var på besøg. De okkulte interesser hørte op, og man helligede sig mere jordnære sysler som havebrug og kaninavl, efter at onkel Jens mistede sit gode job hos Broge. Tre gange var han gået fra Broge i vrede og hver gang blevet hentet tilbage. Fjerde gang gik det galt. Broge sendte ikke bud, og onkel Jens blev en bitter mand.

Også han besøgte tit Mormor og tog pænt imod de blide irettesættelser der kunne vanke, og som ikke var egnede til stoppedagene i Niels Bohrs Allé. Jens var både svigersøn og nevø af Mormor. Han og Frederikke var fætter og kusine.

St.Kongensgade bliver aldrig en gade som alle andre. Nr. 100 er indlemmet i politistationen som residerer fra nr. 98 til 102. Løven vogter ikke mere, men med lovens håndhævere som beboere kan man trygt lade sig bjergtage af samme ro nu som dengang når man passerer nr. 100. Løven er måske kommet på landet – købt af en slotsbesidder og givet velfortjent kronede dage.

På Mormors ugedag blev der kogt og bagt. To store franskbrød, gule ærter, oksekødssuppe, sulevælling eller grønkålssuppe blev fremstillet. En kæmpe gryde fuld. Efter aftensmåltidet skulle

Mormor afsted til sin bopæl i St. Kongensgade nr. 100. Vi fulgte hende fra Mariendalsvej 30 til linie 9; så fik hun selv ansvaret for den lille blå emaljespand med suppe til dagen efter og posen med det halve franskbrød. I overmorgen havde en af mostrene koge-bage- og reoperationsdag og tiden kunne på den måde knapt slå til. Hveranden dag var til hvil. Alle satte pris på hendes hjælp og var alligevel glade når dagen sluttede, for hun var trods alt ubekvem at have. Der skulle tages hensyn. Støj var forbudt. Lugten i korridoren var lidt gammel de dage, og alt hvad vi sagde til hinanden blev sorteret først. Hjertelighed var flovt i vores hus – ikke bare på Mormors dag. Intet var så pinligt spændende som f.eks. at betragte hende, når hun hev nogle centimeter op i den gulvlange kjole for at knappe støvlerne til afgang. Det skulle foregå hemmeligt. Knapperne var genstridige, men måtte gi' sig over for den blanke "hæklenål". Hendes ben var slanke, smukke og normalt absolut skjulte. Engang Far kom ind, flygtede han straks undskyldende, fordi hendes kjole uforvarent var forblevet i knæhøjde et par centimeter fortil, da hun rejste sig efter støvleknapperiet.

Pengene var små. Foreninger, eller anden underholdning uden for familiekredsen var aldrig i hendes tanker. To måneder til sin søster på Reersø hver sommer var hendes eneste udskjeljeelse. Reersø Skole, hvor moster Nicoline boede som lærerkone

og hvor nevøen Thorkild Gravlund stod ved sin digterpult, var centrum for lykkefantasier hele året. De to måneder var livet for Mormor. Thorkild var gift med sin kusine Helga, også niece af Mormor.

På et tidspunkt begyndte Enkefrue Marie Thastum Jensen at få aldersrente. Det var flovt, men et nej-tak ville have betydet, at børnenes gaver skulle være indtægtskilden for livet og det havde i samme grad været nådsens brød.

Vi havde vel nærmest et bedre forhold til vores gamle end flertallet havde dengang. Aldrig skænderier, altid glade ansigter og hensynsfulde spørgsmål til dem, fordi vi var dresserede. Velopdragenhed dengang betød bl.a. at bide i sig, holde mund med mindre man blev spurgt, simulere tilfreds med tilværelsen og tage de ringeste stykker på fadet. Det fungerede pænt, men ægte kærlighed til de gamle var det nok småt med mange steder – måske fordi de belastede familierne både økonomisk og pasningsmæssigt, men ingen gjorde vrøvl.

Var de gamle tilfredse? Følte de lykke ved livet og havde det kvalitet? Havde de et seksualliv? Spørgsmålene opstod slet ikke. Deres inderste tanker kan jeg vanskeligt forestille mig. Jeg har ikke set dem i fortvivlet gråd eller i ustyrlig hjertelig latter, men kun i et middelhumør, som vel var udtryk for fornuftig resignation uden egentlig bitterhed.

De tre personer jeg har haft som erindrede bedsteforældre, og flertallet af deres samtidige, har ikke givet stof til myten om at ældre havde det bedre i gamle dage. Hvor er myten opstået? Som myte har den jo lov at være usand, men den bør ikke have lov at påvirke nutiden i skadelig retning.

Da jeg 30 år senere, som ca. 40-årig, kom i rollen som det voksne barn, der af og til skulle tænke, handle og beslutte for generationen over mig, følte jeg hvor lidt gamles liv havde ændret sig på de væsentlige områder, siden dengang jeg var det reflekterende barnebarn. Resignation, begrænset begejstring for stat og kommuners tilbud og angst, angst, angst for hvordan de sidste dage ville blive. Samme angst var det mine bedsteforældre led under. Men hvorfor sætte ord på den tilstand de ikke turde sætte ord på, når det var fuldstændig umuligt at påvirke nogen eller noget, og hvad havde man så ikke mistet i anseelse ved at "snakke over sig til ingen nytte"? Familien ordnede tingene og den skulle man dy sig for at irritere. Man var helt og aldeles afhængig af den.

Set fra vinklen hos dem, der f.eks. var fastlåst i institutioner på grund af sygdom og alderdomssvækkelse, tror jeg mine bedsteforældres livsform lignede frihed.

Men for dem selv var det tvang. Tvang, fordi de var afhængige af børnene og aldrig kunne dispone-

re over de nødvendige penge, men måtte afvente almisserne og blive hvor de var, til en eventuel sygdom "overtog" styringen og låste dem i en institution, der for nogle gamle måske blev en slags frihed fra børnenes milde jerngreb. Det sidste blev så overtaget af det offentlige, hvor alle og ingen var følelsesmæssigt engageret eller ansvarlig.

Nu stod jeg så med en god hukommelse og et klart minde om min barndoms bedsteforældre og skulle gøre det meget meget bedre for mine børns bedsteforældre: min Mor og Far. Desuden for et par ældre venner og slægtninge som vi var de nærmeste til. Min mands forældre var døde før de blev "rigtig" gamle.

Jeg tror at offentlig hjælp og støtte er den eneste redning i visse situationer, men at hjælpen – så velment den måtte være – i andre situationer sætter en nedadgående spiral i gang. En uselvstændig og i længden ydmygende livsform kan hurtigt blive en realitet, når fremmede hjælpere skal tage professionelt initiativ på en andens vegne. Det er nødvendigt at holde afstand i omsorgsarbejdet, vi véd godt at professionalismen bliver synlig og mærkbar. Vi er vænnet til at tro det er nødvendigt sådan. Men det er nærhed og mindre synlig professionalisme der er brug for.

Jeg nægter at tro at denne selvmodsigtelse bare regi-

streres og dermed får det sidste ord. Den kendsgerning selvmodsigelsen er udtryk for, vil forhåbentlig i nær fremtid blive en attraktiv niche for en kreativ politiker. At vende negative spiraler kræver fornemmelse for nærhed. Et gammelt menneske skal længst muligt frisættes igen efter en omsorgsperiode.

Jeg vil ikke påstå, at jeg var en særlig god datter, da Mor og Far blev gamle og trængte til en masse omhu og kærlighed. Jeg var vel allerhøjest som folk er flest og lirkede mig igennem systemet på Mor og Fars vegne, når et og andet skulle søges og derfor motiveres og måske også overbelyses, hvis det kunne gavne. Alt det jeg har læst og hørt om at blive ældre med værdighed, har jeg indtil min egen pensionsalder nærmest ignoreret. Det ordnede vel sig selv, om man ellers var rask. Man havde vel også værdighed som gammel, hvis man havde det som yngre. Man er sin egen værdigheds bevarer. Men også de andre skal ville det. Mere og mere bliver det omgivende samfund en skabende faktor, når ens "billede" bliver til. Du spejler dig i, hvad andre gør dig til, og selv om spejling går begge veje, er effekten stærkest der, hvor de mange står bag. Og der står mange bag den negative vurdering af de gamle. Mange unge og midaldrende. Den ældres gennemslagskraft tager af i takt med at han eller hun kobles fra arbejdsmarkedet, bestyrelsesposterne, det frie valg af betjening på offentlige

kontorer, frit valg af læge, hospital og anden form for helbredsbevarelse.

Værdighed hænger sammen med balance. Ingen ønsker vel at blive hverken over- eller undervurderet men at blive bedømt ud fra en moralsk og humanistisk værdinorm, som er frigjort fra al tanke om udbytte. En sådan bedømmelse vil øve retfærdighed og sætte hvert menneske i centrum uanset alder, helbred og nationalitet. Vi bliver lige-værdige og dermed lige værdige.

Grænsen mellem sandhed, ønskemål og bevilingsmulighed er som en grumset flod man lærer at besejle, mens man husker på at hensigten helliger midlet. Sådan besejlede jeg den flod på "mine gamle" vegne, mens jeg besluttede aldrig at ville det på mine egne! Udviklingen bestemmer om det holder.

Samfundet kan have utrolig gavn af at pege på forskellen mellem vores fine og så de andre landes (kommuners) "elendige" forsorg. Ingen kan undvære det mørke bagtæppe, som gør handlinger, beslutninger og drømmebilleder på forscenen rigtige og smukke.

I alle situationer fra beskyttet bolig, kollektiv for ældre, plejehjem og hospital og sluttelig begravelsesforretningen behandles man efter erhvervslivsmodellen. Forretningslivets mønster bliver lagt til grund for næsten enhver afgørelse, skønt det er et menneske ude af erhverv og kun med helbreds- og

følelsesproblemer, der skal hjælpes, rådes, vejledes eller behandles.

Jeg lærte at tage afstand – og afsked – når offentlige sagsbehandlere kom med regnestykker om mine forældre, der hvor behovet var humanistisk og moralsk tankegang og i øvrigt handling. Et eventuelt regnskab tager jo sjældent skade af at vente; det gør en ældre patient derimod.

Et eller flere steder i systemet indtjenes, via simpel rentesregning, de "spildte" penge ved at ordne økonomi/helbred i omvendt rækkefølge. Jo bedre helbred desto billigere er den enkelte for samfundet. Det var meget, meget svært for min Mor på et tidspunkt efter en sygdom, som førte hende til plejehjem i bopælskommunen (hvor hun så opgav sin beskyttede bolig) at komme bort fra plejehjemmet igen og få en beskyttet bolig tilbage. Det er 25 år siden. I dag ville ingen (tror jeg) lægge hindringer for den slags.

Men lykke, livskvalitet, grund eller lyst til at give sig tilfreds, kan ikke købes. Hos mine bedsteforældre og deres samtidige – mine forældre og deres – og også hos gamle her i år 2003, er der tit behov for større viden om og indsigt i livets store spørgsmål. Ganske enkelt er det måske ulogisk at tro det muligt, eller det er i sig selv en ulykke at den forestilling er kommet ind i verden, at vi er på vej mod "det rigtige" hvad ældreliv angår, og vil nå det bare vi bliver ved at lave om. Den forestilling ska-

ber ulykke. Den kan – som alle forestillinger der først er kommet ind i et samfund – ikke bare slettes så vi kommer tilbage til det, vi havde før forestillingen kom til.

Vi lever med forestillinger – som vi kan kalde myter – om, at de ældre er lykkeligst ved egen bolig, egne børn, og egne penge. Det er også rigtigt, men det er ikke nok!

Lykken er egen bolig, men plus andre muligheder i tilfælde af at noget sker. Egne børn plus mange andre mennesker at omgås.

Egne penge plus alle de muligheder andre også har for at spille med de penge. Spekulere, vinde og tabe, forære væk, købe luksus eller puge sammen af disse egne penge som lysten nu er til.

Ældre vil/kan elske, rejse, bygge hus, arbejde, sætte i gang, og de bør gøre det uden at spørge – præcis som andre – under eget ansvar.

Netværk er uundværligt – man har haft det altid men i vor tid er det blevet betegnelsen for omgangsvenne- og familiekrede, der enten særskilt eller i samarbejde med sociale støtteorganisationer, omgiver hinanden med tanker, tjenester ja redningsaktioner, i tilfælde af at der opstår behov.

Netværk er for alle. Alligevel taler man specifikt om f.eks. ældresagens netværk, fraskiltes, enlige med børns netværk og andet.

En konstrueret form for kærlig omsorg og omhu. De ting er altså ikke en selvfølge?

Ikke en naturlig "af sig selv" opstået hjælpetjeneste, parat i enhveres inderste med krav om at blive øst af?

"De gamles netværk" – betegnelsen gør ondt. Vi bliver bange. Der spores en duft af ghetto. Det er nemt at identificere sig med den, der har netværk behov, men ikke kan finde det uden at melde ud: her er jeg, jeg vil danne netværk for selv at sikre mig netværk. En køligt overvejet handling for egen vindings skyld. Jamen det er vel helt i orden i vor tid? ...ikke ud fra et lykkebegreb der forudsætter næstekærlighed som naturkraft; men lykkebegrebet har aldrig kunnet defineres, og jeg tør heller ikke prøve.

Men en god balance mellem forventninger og resultater er nødvendig. Og for at modvirke trivialitet må man også af og til begunstiges. Man må opnå bedre resultater, end man både fortjente og forventede – og det gør man også iblandt. Både som barn og voksen møder man oaser.

Livskvalitet op gennem alderens faser? – det er vel dybest set et privat og ensomt indre anliggende.

*“... næsten uhørlige bølger
rullede ind med skaller af
musling og andet.*

*Vandet dejsede dovent tilbage
over sandet, der lå som et rillet
vaskebræt sådan en formiddag,
og solen dansede i det og
kastede guldglimt....*

*...De kære kendte stemmer fra
engen taler stille om truende
krig i syd, mens høet stables og
bierne summer ... man kan
umuligt være bange.*

Ikke sådan en sommer –”

(s.77 ff)

Gerda Thastum Leffers, født 1919 i Søllerød, student i moden alder, cand.mag. Københavns Universitet. Tidl.udgiver Kunstnerproblematikken hos H.C.Andersen. Flittig debat- og kronikskribent, medstifter af Modersmål-Selskabet i 1979, mangeårig formand, medudgiver af Selskabets årbøger.

“Johanne Stockmar bragte altid sit eget flygel med. Det var en stor omkostning, men for mig et dejligt ekstra indslag i oplevelsen at få lov at overvære flyglets stemning om eftermiddagen og snakke med stemmeren om, hvad han lavede og hvorfor, alt imens han skruede og slog an med hovedet på skrå. Kgl.hofpianistinde Johanne Stockmar satte sig så klokken otte i blå silketaft med sort frynsesjal til det velforberejede instrument, og alle blev tavse ...”

(s.62 ff)

ISBN 87-7528-523-1

9 788775 285235

Attika